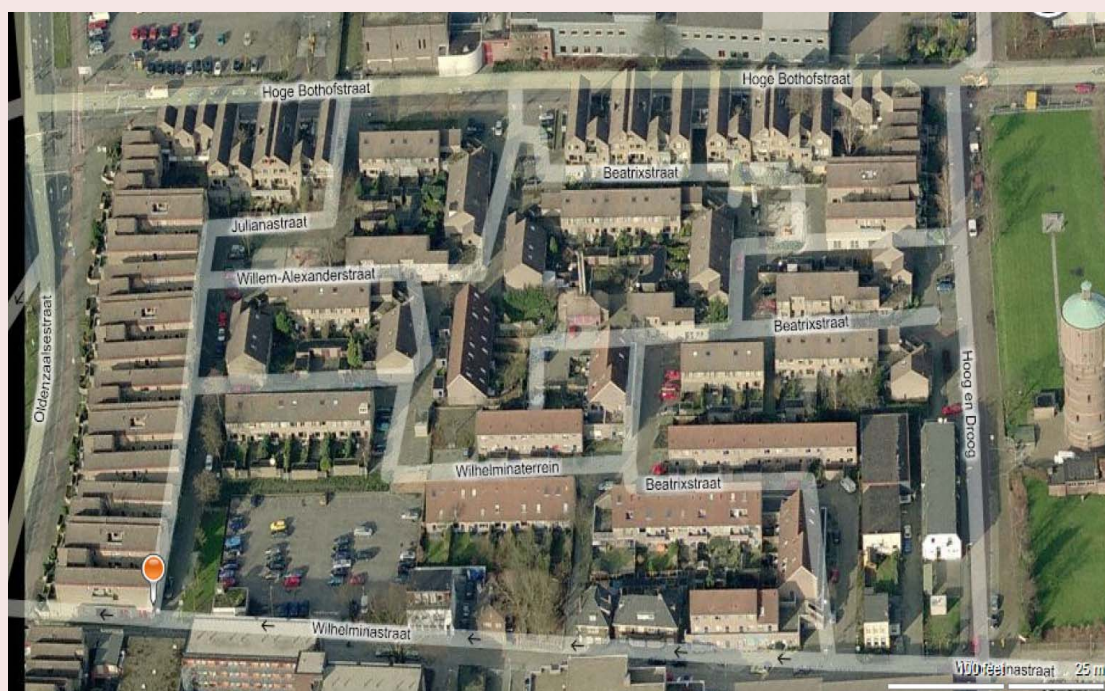

Eindrapport

Veilig ontwerpen voor Tattersall

Kom verder. Saxion.

saxion.nl/leefomgeving

Opdrachtgever: De Woonplaats

Colofon

Auteur:
drs. M.A. Losse
Lectoraat Risicobeheersing,
Saxion, Kenniscentrum Leefomgeving.

Enschede, maart 2012

Inhoudsopgave

	pagina
Managementssamenvatting	5
Voorwoord	7
1 Inleiding	9
1.1 Aanleiding en doel	9
1.2 Probleemstelling en onderzoeksopzet	13
1.3 Operationalisering	15
2 Resultaten	19
2.1 Overlast en criminaliteit	19
2.2 Leefbaarheid en buurtbinding	23
2.3 Veiligheidsgevoelens	29
2.4 Evaluatie afsluitingen	31
2.5 Ruimtelijke kenmerken en knelpunten	37
2.6 Factoren in de omgeving van Tattersall	41
3 Maatregelen	43
3.1 Zichtbaarheid	43
3.1.1.1 Formeeltoezicht	43
3.1.1.2 Natuurlijk toezicht	46
3.2 Eenduidigheid	48
3.3 Toegankelijkheid	49
3.4 Aantrekkelijkheid	49
3.4.1.1 Aangezicht	51
3.4.1.2 Imago	53
4 Samenvatting en conclusie	55
Bronnenlijst	59
Bijlagen	63
Bijlage A Vragenlijst Tattersall	
Bijlage B Vragenlijst Enschede	
Bijlage C Schouw-items	

Managementsamenvatting

Bewoners van Tattersall maken zich sinds 2009 zorgen over de leefbaarheid en veiligheid van hun buurt. Uit onderliggende studie blijkt dat Tattersall op een aantal veiligheids- en leefbaarheidsaspecten inderdaad laag scoort. Er zijn echter ook sterke punten, waar kansen liggen voor de ontwikkeling van Tattersall.

De ongunstige kenmerken van Tattersall liggen allereerst op het gebied van de ruimtelijke vormgeving van de buurt. De vele nissen, donkere plekken, onderdoorgangen maken het aantrekkelijk voor ongewenst gebruik. De nabijheid van coffeeshops en van vele zorginstellingen, onder andere voor opvang van daklozen, draagt ertoe bij dat potentiële daders vaak in de buurt van Tattersall zijn. Bovendien trekken deze instellingen rondhangende groepen aan die ook voor overlast zorgen. De knelpunten op het gebied van veiligheid en leefbaarheid liggen rond zwervuul & vernieling, alcohol- en drugsoverlast en parkeeroverlast. Ook de cijfers over onveiligheidsgevoelens geven een ongunstig beeld: in Tattersall voelen relatief veel meer bewoners zich onveilig in hun eigen buurt dan in Enschede: 45% versus 28%. Het aantal plekken dat men als onveilig ervaart is hoog en het aantal plekken dat men vermijdt vanwege onveiligheidsgevoelens ook.

De mate waarin bewoners zich gehecht voelen aan de buurt is laag en de mate waarin bewoners hun buurt als gezellig ervaren met veel saamhorigheid is zelfs zeer laag. Toch kennen veel buurtbewoners elkaar en is er de behoefte om meer activiteiten met elkaar te ontplooiën. De bereidheid van bewoners om zich in te zetten voor het beheer van de buurt biedt veel kansen om de relatieve anonimiteit tegen te gaan en tegelijkertijd de leefbaarheid van de buurt te verhogen.

Naar aanleiding van overleg met de bewonerscommissie Tattersall, corporatie De Woonplaats en gemeente Enschede heeft een aantal bewoners aangegeven de wijk wat ontoegankelijker te willen maken voor ongewenste bezoekers, door het afsluiten van een vijftal doorgangen naar de buurt. In juli 2011 vonden de afsluitingen plaats en uit de evaluatie daarvan blijkt dat de objectieve veiligheid is toegenomen. Door afsluitingen met bouwhekken werden bewoners echter ook geconfronteerd met de verminderde toegankelijkheid voor hen zelf. Dat was voor een grote groep bewoners een reden om de doorgangen liever weer te openen. Bovendien moeten sommige bewoners om bij hun woning te komen grotere afstanden afleggen in de lange binnencorridors, een van de plekken die juist als onveilig wordt ervaren. Op basis van een analyse per doorgang, luidt het advies om twee onderdoorgangen (naar Hoog en Droog en naar de Oldenzaalsestraat) in ieder geval af te sluiten en de tweede doorgang naar de Oldenzaalsestraat te openen. Voor de andere doorgangen moeten in overleg met de bewoners naar oplossingen worden gezocht.

De oplossingen voor de afsluiting van de diverse doorgangen moeten in samenhang worden gezien van een breder pakket aan maatregelen dat is geformuleerd voor een sociaal veiliger Tattersall. Op basis van de probleemanalyse over veiligheid en leefbaarheid en een ruimtelijke analyse, zijn 23 grotere en kleinere maatregelen geformuleerd gericht op een aantal criteria voor sociaal veilig ontwerp: zichtbaarheid van gedrag in de openbare ruimte, de eenduidigheid van de ruimte, de toegankelijkheid van de buurt en de aantrekkelijkheid. Vijf van de geformuleerde maatregelen hebben betrekking op de structuur van de buurt, zoals: compartimentering van de woningen aan de binnencorridors en beperkte sloop bij het gebied rond de stadsverwarming. De meeste maatregelen zijn gericht op de inrichting van de buurt, zoals: meer verlichting, het aanleggen van stoepen en samenhangend groen. In alle processen om de fysieke structuur en infrastructuur te verbeteren, maken vier maatregelen gebruik van de kansen om de sociale binding onder bewoners te stimuleren. Tot slot zijn twee maatregelen gericht op het handhaven van regels en afspraken die samen met bewoners worden gemaakt over het gebruik van de openbare ruimte.

Voorwoord

Het afgelopen half jaar heeft Saxion met De Woonplaats en de gemeente Enschede op een bijzondere manier samengewerkt. De Woonplaats gaf opdracht aan Saxion een onderzoek uit te voeren, waarin werd samengewerkt met studenten en onderzoekers voor een kleine buurt in Enschede: Tattersall. Dat was voor alle partijen een bron van inspiratie. Het Kenniscentrum Leefomgeving heeft in dit proces kennis gehaald, gebracht en samengebracht om Tattersall veiliger en leefbaarder te maken. Met vele partijen samen hebben we een pakket maatregelen geformuleerd die de inspiratie zullen vormen voor een nieuwe fase van het project Tattersall. Centraal in het project stond dat met zo natuurlijk mogelijke middelen het gebruik van de ruimte in Tattersall in dienst staat van haar bedoelde functionaliteiten: fijn wonen dichtbij het centrum van Enschede.

Graag bedank ik een aantal personen voor hun bijdrage aan het project: wijkagent dhr. B. Visschedijk en Mevr. M. Bernink van de gemeente Enschede voor hun overlegtijd; dhr. Rademaker voor zijn welwillende ondersteuning bij de gezamenlijke verzending van de vragenlijsten van Tattersall en Enschede; Daniëlle Koopman van de gemeente Enschede voor haar hulp bij het maken van GIS-kaarten; Joost Arentsen van Politie Twente voor de aanlevering van politiecijfers; Frank ten Doeschot van I&O Research voor het databestand met gegevens van de Enschede-vragenlijst *Jij maakt de buurt*; Ita Luten van SVOB, Cora van Zwam van Planterra, Manuel Lopez van RCM Advies en Wilbert Rodenhuis van Kenniscentrum Leefomgeving voor hun expertise tijdens de Masterclass Veilig Ontwerpen voor Tattersall; Harm Jan Korthals Altes voor zijn enorme kennis en vaardigheden in het onderwijs van de minor en bij het schouwen in Tattersall, en voor zijn bereidheid kritisch naar deze rapportage te kijken; Nico Tom Pen, Karen Westendorp, Ed Kooiker van De Woonplaats voor hun ondersteuning bij het wegbrengen en ophalen van de vragenlijsten en voor alle gastvrijheid aan de Wilhelminastraat; alle deelnemers aan de masterclass, dhr. E. Vonk, dhr. W. van Spijk van bewonerscommissie Tattersall voor hun informatie over Tattersall; de bewoners van Tattersall voor hun betrokkenheid bij het project; Johan Oude Breuil voor zijn inspirerende opdrachtgeverschap; en last but not least: de studenten van de minor Criminaliteitspreventie, vanaf nu minor Sociaal Veilig Ontwerpen: Michiel Pol, Maikel Rademaker, Suzanne Steenbeeke, Tom Steentjes en Linda Wolfs, zonder wiens noeste arbeid dit project niet zover heeft kunnen komen. Voor allen geldt: bedankt voor jullie inzet!

Miriam Losse, 12 maart 2012

Afbeelding 1 Achtergevel woningen Julianastraat vormen de rand van Tattersall langs de Oldenzaalsestraat

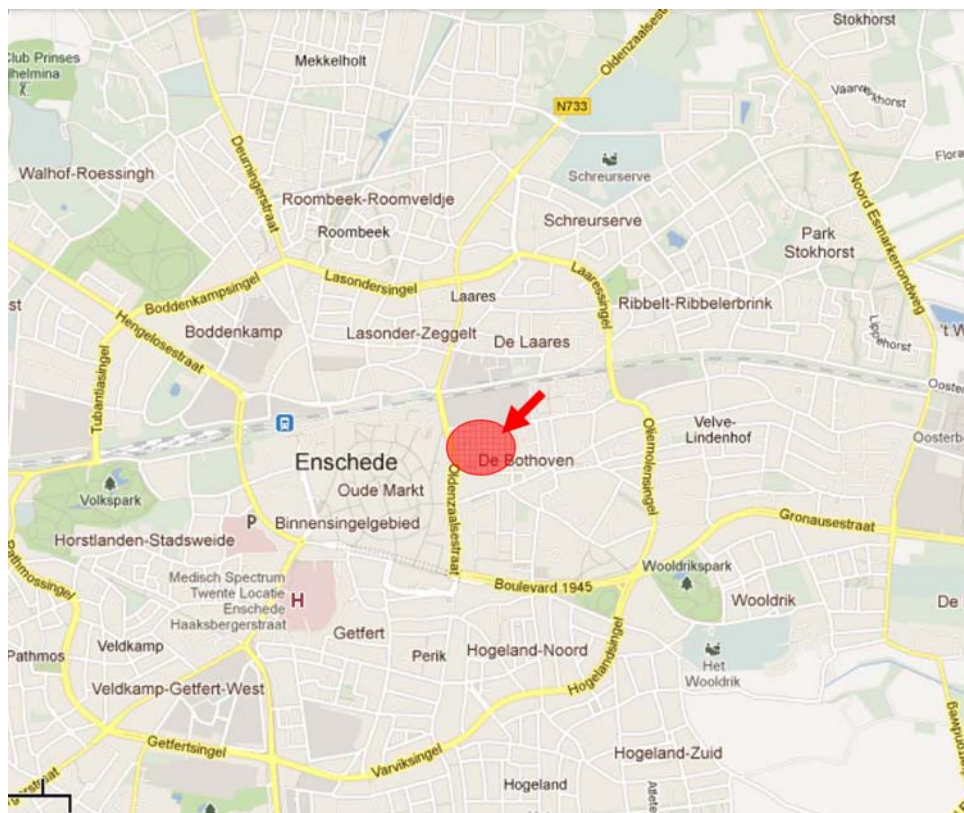
Afbeelding 2 Voorgevel woningen met kasbah-bouw aan de Julianastraat in Tattersall

Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

Tattersall is een kleine buurt dichtbij het centrum van Enschede (afbeelding 3) en maakt deel uit van de wijk De Bothoven. De buurt dankt zijn naam aan machinefabriek 'Tattersall en Holdsworth' die tot 1973 op die plaats stond. Kenmerkend voor Tattersall zijn de kasbah woningen en de smalle straten met daarlangs eengezinswoningen en appartementen.

In de nabijheid van Tattersall bevinden zich het station, diverse locaties voor daklozenopvang en het voormalige Polaroidterrein. In Tattersall is de afgelopen jaren een reeks acties in gang gezet rond overlast en veiligheid in de wijk. Er zijn signalen dat probleemgroepen die door de politie uit de binnenstad zijn verjaagd, zich nu in Tattersall ophouden en daar problemen veroorzaken. Ook heeft een gewelddadige woningoverval op een bewoner in 2009 veel losgemaakt onder de buurtbewoners. De sociale veiligheid en leefbaarheid in deze wijk heeft sindsdien speciale aandacht van woningbouwcorporatie De Woonplaats en van de gemeente Enschede.

Afbeelding 3 Locatie Tattersall in Enschede

De bewoners klagen met name over drugsoverlast van dealers en junks en gevoelens van onveiligheid (TCTubantia, 30 juni 2009). Dit beeld wordt bevestigd door de uitkomsten van een "Sociale Monitor": 45% van de Tattersall-bewoners voelt zich wel eens onveilig in de eigen buurt; onder de overige inwoners in Enschede is dit 28% (I&O, 2010).

Uit een enquête van De Woonplaats onder bewoners komt naar voren dat ruim 50% van de bewoners overlast in de buurt ervaart van drugsverslaafden en daklozen (De Woonplaats, mei 2011). In oktober 2009 heeft een avondschouw plaatsgevonden in Tattersall, waaruit tweeëntwintig ruimtelijke knelpunten naar voren zijn gekomen. Verlichting speelt een belangrijke rol, maar ook bepaalde bouwkundige vormgeving geeft ongewenst gebruik een kans. Met name de onderdoorgangen en nissen vormen een schuilplek voor junks, zwervers en hangjongeren. Per knelpunt zijn acties geformuleerd met bijbehorende partners (www.enschede.nl).

Afbeelding 4 Kadasterkaart van de buurt Tattersall, gelegen tussen de Oldenzaalsestraat (west), Hoge Bothofstraat (noord), Hoog en Droog (oost) en de Wilhelminastraat (zuid).

Tijdens het evenement "Tattersall op stoom" (14 mei 2011) konden bewoners aangeven waar zij overlast ervaren en zich onveilig voelen, welke afsluitingen van doorgangen en carports zij wensen en welke soort afsluiting hun voorkeur heeft. Naar aanleiding van de resultaten van een enquête en na overleg met de bewonerscommissie van Tattersall, is medio 2011 besloten om als proef enkele in- en uitgangen van de wijk af te sluiten. Deze afsluitingen zijn in juli 2011 gerealiseerd door middel van tijdelijke bouwhekken.

In verband met deze voorafgaande ontwikkelingen en de diverse lopende projecten voor Tattersall, heeft De Woonplaats aangegeven belang te hebben bij een studie door het Kenniscentrum Leefomgeving van Saxion. Een probleemanalyse van de situatie op het gebied van ruimtelijke functionaliteit, veiligheid en veiligheidsbeleving en een evaluatie van de tijdelijke afsluitingen zouden de basis moeten vormen van een advies over de mogelijkheden om overlast terug te dringen en de leefbaarheid van de buurt te verbeteren.

Doelstellingen

Met betrekking tot de studie die Saxion voor Tattersall zal uitvoeren zijn de externe, lange termijn doelstellingen van De Woonplaats ten aanzien van de buurt Tattersall als volgt:

1. Het verminderen van de ervaren problemen en het vergroten van de leefbaarheid;
2. Het verbeteren van het imago van de wijk;
3. Het reduceren van de mutatiegraad;
4. Het realiseren van verkoopbaar vastgoed op middellange termijn;

Het concrete doel van dit project is om met een advies aan te sluiten op de al lopende processen en maatregelen om de ervaren overlast in de buurt Tattersall te verminderen. De functies van de buurt en het gebruik van de gebouwde omgeving zullen hierbij centraal staan.

Projectresultaat

Binnen dit project wordt een probleemanalyse uitgevoerd en een advies uitgebracht over een aanpak van de ervaren overlast en onveiligheidsgevoelens van de bewoners van Tattersall. Een onderzoeksrapport met een advies vormen de producten van dit project.

Het project vindt plaats in het kader van een half jaar onderwijs van Saxion, waarin in projectvorm met studenten aan een onderzoek wordt gewerkt: de *minor Criminaliteitspreventie*. Hierin staat centraal dat de gebouwde omgeving een rol speelt in het ontstaan van overlast en onveiligheid. Oplossingsrichtingen liggen in het versterken van de functies van de ruimte. Maatregelen om het gewenste gedrag aan te moedigen en ongewenst gedrag te ontmoedigen, zijn in deze benadering gericht op: herontwerp en vormgeving van de ruimte, sociale interventies en indien nodig aanvullende security-maatregelen.

Naast de eerder genoemde tijdelijke afsluitingen van in- en uitgangen van Tattersall, stuurt De Woonplaats nog enkele andere projecten aan die betrekking hebben op de buurt en de bewoners van Tattersall. Verder zijn er een aantal ontwikkelgebieden voor en rond Tattersall waarvan de inrichting van invloed is op de mogelijkheden en resultaten van maatregelen voor Tattersall. Ten eerste zijn er projecten gaande voor de wijk De Bothoven, waarvan Tattersall deel uitmaakt. Hierbinnen zijn mogelijkheden voor het Vitensterrein. Ten tweede vinden er ontwikkelingen plaats op het voormalige Polaroidterrein met het oude industriepand rond de watertoren. Tenslotte is in de nabijheid, langs de Molenstraat, ook de spoorzone in ontwikkeling. In hoofdstuk 4 worden deze ontwikkelingen besproken in het licht van de maatregelen voor Tattersall.

Afbeelding 5 Beneden- en bovenwoningen aan de Beatrixstraat

Afbeelding 6 Rijtjeshuizen met schuurtjes aan de voorzijde aan de Beatrixstraat met uitzicht op de Julianastraat.

1.2 Probleemstelling en onderzoeksaanpak

De centrale vraag voor dit project luidt:

‘Welke problematiek speelt er in de buurt Tattersall op het gebied van sociale veiligheid en leefbaarheid en welke fysieke en sociale maatregelen kunnen worden genomen om de sociale veiligheid en leefbaarheid te vergroten?’

Deze vraag is vertaald in een aantal deelvragen:

1. Op welke plekken en in welke mate vindt er overlast en criminaliteit plaats in de buurt Tattersall?
2. Hoe beleven bewoners van Tattersall de veiligheid en leefbaarheid van hun buurt?
3. Welke ervaringen hebben de bewoners en omwonenden van Tattersall met de tijdelijke afsluitingen van enkele in- en uitgangen van de buurt?
4. Welke fysieke en sociale maatregelen zijn geschikt om de ervaren problematiek in Tattersall te verminderen?

De eerste deelvraag verwijst naar zogenaamde objectieve veiligheid: wat is er feitelijk op welke plek aan de hand? Het is van belang dat met betrekking tot overlast en onveiligheid het 'waar, wanneer, wat, hoe en waarom' zo goed mogelijk in kaart wordt gebracht en samengevat. Politiecijfers en de waarnemingen van overlast en criminaliteit door bewoners worden geanalyseerd. In paragraaf 2.1 worden de resultaten besproken. De tweede deelvraag gaat over subjectieve veiligheid: in paragraaf 2.2 bespreken we hoe bewoners de leefbaarheid en veiligheid van de buurt ervaren en welke relaties er zijn van de bewoners onderling en met de buurt. In paragraaf 2.3 beschrijven we het veiligheidsgevoel en het gedrag dat daaruit voortkomt.

De derde deelvraag heeft betrekking op de evaluatie van de tijdelijke afsluitingen van vijf doorsteken naar Tattersall. We willen weten welke bewoners welke doorsteken liever open of liever gesloten hebben, wat daarvoor hun motivaties zijn en welke invloed de afsluitingen hebben gehad op hun gevoel van veiligheid. In paragraaf 2.4 worden de uitkomsten besproken.

Voor het beantwoorden van de eerste drie onderzoeksvragen is inventariserend en beschrijvend onderzoek gedaan. Er is verder deskresearch gedaan met interne (van De Woonplaats) en externe bronnen. Tevens zijn interviews gehouden met sleutelpersonen bij De Woonplaats, politie, gemeente, bewonerscommissie Tattersall en wijkraad De Bothoven. Gedurende de periode van het project is zoveel mogelijk aangesloten bij bestaande overlegstructuren tussen de verschillende partners. Ten slotte is er een vragenlijst ontworpen waarmee zowel objectieve en subjectieve problematiek in kaart zijn gebracht; ook de tijdelijke afsluitingen zijn daarmee geëvalueerd.

Afbeelding 7 Plattegrond Tattersall met ruimtelijke patronen

	Binnencorridor		Achterpad
	Doorsteek		Buitenweg
	Speelpleintje		Parkeerplaats betaald parkeren
	Carport		Trapopgang

Voor het beantwoorden van deelvraag vier is onder andere gebruik gemaakt van de database van de Stichting Veilig Ontwerp en Beheer (www.veilig-ontwerp-beheer.nl). Daarnaast zijn overdag en 's avonds schouwen uitgevoerd. De analyse van de observaties in paragraaf 2.5 en 2.6 vormen samen de ruimtelijke analyse.

Hoofdstuk 2 vormt de input voor een pakket concrete maatregelen voor het ontwerp en inrichting van de ruimte, sociale interventies in relatie tot de functionaliteit van de ruimte. Tenslotte heeft een expertraadpleging plaatsgevonden in de vorm van een masterclass. De input van deze expertraadpleging is eveneens verwerkt in de voorgestelde maatregelen. Bij de beantwoording van deelvraag 4 houden we rekening met de bestaande inrichtingsprocessen in en rond Tattersall. Door middel van deskresearch en interviews wordt in kaart gebracht wat er speelt op het gebied van buurt- en wijkverbeteringen en op welke manier dat geïntegreerd kan worden met de voorgestelde maatregelen binnen het project Tattersall. De mogelijke maatregelen met hun onderbouwing zijn opgenomen in hoofdstuk 3 van dit rapport.

1.3 Operationalisering

Vragenlijst

Voor het minorproject Tattersall is een vragenlijst ontworpen, zie bijlage A. In deze vragenlijst zijn diverse veiligheids- en leefbaarheidsaspecten geoperationaliseerd met items over tevredenheid over het wonen en de buurt, cohesie, frequentie en locaties van overlast & criminaliteit, veiligheidsgevoelens en de ervaringen met en meningen over de afsluitingen van vijf doorgangen naar de buurt.

De gemeente Enschede wilde in het kader van haar project "Jij maakt de buurt" in november 2011 eveneens een vragenlijst rondsturen over de beleving van de buurt en de bereidheid iets voor de buurt te betekenen. Besloten is om beide vragenlijsten gezamenlijk aan te bieden met een extra impuls voor respons in de vorm van gratis olieballen. Voorwaarde voor deze actie was dat de vragenlijsten per respondent gekoppeld konden worden in de database. De vragenlijst van de gemeente vormt in dit rapport in beperkte mate een bron voor analyses. Omdat enkele variabelen wel zijn gebruikt, is de vragenlijst opgenomen in bijlage B.

Schouw

Om de buurt efficiënt te kunnen schouwen zijn tien ruimtelijke patronen vastgesteld, waarvan de meeste regelmatig terugkomen. De patronen die zijn onderscheiden zijn: binnencorridors, trapopgangen, carports, doorsteken, achterpaden, wegen aan de buitenrand van de wijk, binnenwegen, parkeerplaats voor betaald parkeren, speelpleintjes en de CV-ketel, zie afbeelding 7. Aan de hand van een uitgewerkte checklist is de buurt Tattersall systematisch geobserveerd op zichtbaarheid, eenduidigheid, toegankelijkheid en aantrekkelijkheid; zie inzetten op bladzijden 12 en 13.

Uitgangspunten Sociaal Veilig Ontwerpen

Het uitgangspunt is dat de gelegenheid een belangrijke rol speelt waar ongewenst gedrag plaatsvindt (Wortley & Mazerole, 2008). Maatregelen op het gebied van sociaal veilig ontwerp richten zich daarom op het zodanig inrichten van de leefomgeving dat gewenst gedrag – in overeenstemming met de beoogde functies van het gebied – wordt bevorderd en ongewenst gedrag wordt teruggedrongen. Het gaat dus in de eerste plaats om het creëren van een ruimte waarin gewenst gedrag wordt gestimuleerd. Voor mensen die dit gedrag vertonen moet deze omgeving als uitnodigend worden ervaren.

Bij sociaal veilig ontwerpen zijn natuurlijke maatregelen belangrijk. Dat betekent dat zoveel mogelijk door de gebouwde omgeving wordt gecommuniceerd wat het gewenste gebruik is van de ruimte en wat de normen zijn die gewenste gebruikers hanteren. Begrippen die centraal staan om het gebruik van de ruimte te analyseren en maatregelen te formuleren zijn: zichtbaarheid, eenduidigheid, toegankelijkheid en aantrekkelijkheid (ZETA) (Luten, Lopez, Woldendorp en Zwam, 2008)

Zichtbaarheid

Gewenst gedrag kan worden gestimuleerd door een omgeving te bouwen waarin men goed kan zien en gezien kan worden. Informeel toezicht speelt hierin een centrale rol. Voor informeel toezicht is een aantal fysieke kenmerken van de ruimte belang, zoals verlichting en goede zichtlijnen. Daarnaast moeten er genoeg informele ogen aanwezig zijn die toezicht *kunnen* houden: bewoners, mensen die aan het werk zijn, bezoekers en passanten. Bij sociaal veilig ontwerpen komen pas in tweede instantie securitymaatregelen in beeld die zichtbaarheid vergroten, zoals cameratoezicht en surveillance.

Eenduidigheid

Eenduidigheid heeft vooral te maken met de mogelijkheid om uit de inrichting van de ruimte op te maken waar die ruimte voor bedoeld is, van wie de ruimte is (privaat, semi-privaat, semi-openbaar, of openbaar) en wie voor het beheer verantwoordelijk is. Zonering en markering zijn natuurlijke middelen om de juiste functie te communiceren naar de gebruikers van de ruimte. Het is daarbij van belang dat gewenste gebruikers zich eigenaar voelen van een ruimte, zodat men die met zorg en verantwoordelijkheid gebruikt.

Toegankelijkheid

Het criterium van toegankelijkheid heeft betrekking op de toegang van gewenste gebruikers, maar ook op vluchtroutes van ongewenste en gewenste (!) gebruikers. Toegankelijkheid wordt beïnvloed door:

- het aantal toegangswegen en –paden, doorgangen en ingangen naar een bepaalde ruimte;
- de mate waarin toegangen en ingangen uitnodigen tot gebruik ervan;
- de mate waarin wegen of ingangen alleen met een sleutel, pasje of code te bereiken zijn;
- barrières die bepaalde verkeersdeelnemers uitsluiten of afremmen.

Aantrekkelijkheid en imago

Aantrekkelijkheid heeft te maken met een positieve zintuigelijke beleving van de omgeving. Een aantrekkelijke ruimte heeft een goede sfeer en geeft het gevoel van ruimtelijkheid. Factoren die sfeer en ruimtelijkheid beïnvloeden zijn: materiaalgebruik, kleurgebruik, de hoogte van bebouwing en plafonds en de dichtheid van de bebouwing. Een aantrekkelijke omgeving nodigt mensen uit er op een gewenste manier gebruik van te maken.

Imago is het beeld dat bewoners en buitenstaanders hebben van een omgeving. Het gaat om associaties die mensen en media maken met de omgeving. Imago hoeft niet altijd samen te gaan met gebruikerstevredenheid. Van zogenaamde *bloemkoolwijken* is bijvoorbeeld bekend dat de bewonerstevredenheid over het algemeen hoog tot zeer hoog is, terwijl het imago van deze wijken voor niet-bewoners meestal een stuk minder positief is.

Schoon en heel

Bijzondere aandacht verdient het fenomeen 'broken window' (Wilson & Kelling, 1982), metafoor van diverse vormen van verloedering: achterstallig onderhoud, vernieling, bekladding, leegstaande gebouwen, vuil en stank. Verloedering trekt meer verloedering en ook ander normovertredend gedrag aan en ontstaat door een gebrek aan zichtbaar eigenaarschap. Als een steeg er onverzorgd uitziet kunnen ook ongewenste gebruikers zich er eigenaar van voelen en er mee doen wat zij willen (Keizer, Lindenberg & Steg, 2008). Vervolgens zijn ook andere gebruikers meer geneigd zich aan te passen aan het lagere normbesef die de ruimte uitstraalt. Het is daarom van groot belang dat ruimtes schoon en goed onderhouden blijven, om de aantrekkelijkheid en eenduidigheid op peil te houden.

Respons vragenlijstonderzoek

Er zijn voor dit onderzoeksproject twee vragenlijsten verspreid: een vragenlijst voor het Saxion-project Tattersall en een vragenlijst voor de gemeente Enschede over wensen en bereidheid tot beheer van de buurt. In totaal hebben 307 adressen de vragenlijsten ontvangen. Daarvan hebben 170 personen de vragenlijsten ingevuld, een responspercentage van 55%.

Afbeelding 8 Respons vragenlijstonderzoek

2 Veiligheid en veiligheidsgevoelens

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van het onderzoek. Allereerst beschrijven we de overlast en criminaliteit in Tattersall (§2.1). Vervolgens gaan we in op de ervaren leefbaarheid van de buurt (§2.2) en veiligheidsgevoelens van bewoners (§2.3). In paragraaf 2.4 wordt de evaluatie van de proef met afsluitingen besproken. Tot slot gaan we in op de ruimtelijke kenmerken en knelpunten van de buurt (§2.5) en de gevolgen van omgevingsfactoren rond Tattersall (§2.6).

2.1 Overlast en criminaliteit

Overlast en criminaliteit zijn op verschillende manieren gemeten in dit onderzoek: via interviews, gegevens uit de wijkscans van Stadsdeel Centrum, politiecijfers en vragenlijsten. In gesprekken met de wijkagent, de wijkhuismeester en bewoners van Tattersall is het beeld van overlast en criminaliteit in kwantitatieve zin globaal geschetst. Inhoudelijk geven deze gesprekken echter goed weer waar de bewoners last van hebben en wat hun zorgen zijn: alcohol- en drugsoverlast, verkeersoverlast en overlast van rondhangende zwervers en jongeren worden veelvuldig genoemd. Graffiti en zwerfvuil vormen een bron van ergernis voor bewoners. De wijkhuismeester van De Woonplaats signaleert deze sporen van overlast ook en zorgt er in samenwerking met de gemeente Enschede voor dat graffiti zo snel mogelijk wordt verwijderd.

Uit cijfers van Politie Twente uit 2008 (bron: Sociale Monitor 2010) blijkt dat in Tattersall twee keer zoveel meldingen zijn van burenruzies en overlast in het leefmilieu dan in Enschede als geheel: 23 versus 12 meldingen per 100 woonruimten. Het aantal registraties van vernielingen, geweld en diefstal per 100 woonruimten is redelijk vergelijkbaar: 20,4 in Tattersall versus 19,5 in Enschede.

Er zijn in de periode van 12 maanden (januari 2010 t/m november 2011) in totaal 231 registraties gedaan (bron: Politie Twente). Dat aantal is per honderd inwoners hoog vergeleken met het aantal meldingen op dezelfde registraties voor de hele wijk De Bothoven. Deze schommelen namelijk tussen de 600 en 700 registraties (Wijkscan 2008). In Tattersall zijn er 28,4 registraties per 100 inwoners en in De Bothoven als geheel 12,18 registraties per 100 inwoners.

In het Jaarplan 2010 worden onder andere de volgende aandachtspunten voor de wijk De Bothoven in zijn geheel genoemd: “Drugsproblematiek is nog steeds een thema. Dit geldt ook voor individuele panden bijvoorbeeld aan de Lipperkerkstraat en de Esdoornstraat. Het totale aantal meldingen van drugsoverlast bij de politie is stabiel gebleven, het aantal gevallen van drugshandel is toegenomen.” (p.27) En: “Anno 2008 speelt zwerversproblematiek nog steeds in de wijk. Huurders van de Woonplaats ervaren hinder van zwervers. Bewoners worden erg goed bij de acties betrokken; voor hen is het heel belangrijk dat het biketeam zichtbaar aanwezig is in de wijk.” (p.27)

Abeelding 9 Hotspots per problematiek

- Drugs- en alcoholoverlast
- Overlast van jongeren
- Parkeeroverlast
- Autokraak
- Vernieling of zwerfvuil
- Agressie of geweld
- Gevaarlijke verkeerssituaties
- Diefstal

Met name op het parkeerterrein aan de Wilhelminastraat, de Lipperkerkstraat (o.a. telefooncel) en de Snuifstraat wordt met enige regelmaat overlast van zwervers ervaren. Overlast uit zich door het luidruchtig aanwezig zijn op straat, alcoholgebruik, bedelen en auto's langs gaan om te zien of ze op slot staan.

Waargenomen overlast & criminaliteit

Voor diverse vormen van overlast hebben bewoners in de vragenlijst aangegeven hoe vaak ze die waarnemen, zie tabel 1. De meest waargenomen overlast is *vernieling of zwerfvuil* (18% dagelijks; 35% wekelijks), gevolgd door *alcohol- en drugsoverlast* (11% dagelijks; 29% wekelijks); op de derde plaats komt *parkeeroverlast* (14% dagelijks; 22% wekelijks). *Autokraak* wordt door 30% genoemd als een verschijnsel dat een paar keer per jaar voorkomt.

Tabel 1 Percentage respondenten per waargenomen overlast en criminaliteit.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I
Dagelijks	11	5	14	18	2	16	3	3	0
Wekelijks	29	20	22	35	3	9	4	3	0
Paar keer per jaar	19	25	14	23	23	19	30	28	16
Zelden	28	34	24	18	40	26	29	29	33
Nooit	13	15	26	6	32	30	34	37	51

A= Alcohol&drugsoverlast; B= Overlast van jongeren; C= Parkeeroverlast; D= Vernieling & zwerfvuil; E= Agressie/geweld; F= Gevaarlijke verkeerssituaties; G= Autokraak; H= Diefstal; I= Woninginbraak

Waar in de buurt

In totaal hebben 108 bewoners (64% van de respondenten) op een kaartje aangekruist op welke plekken in de buurt zij welke overlast waarnamen het afgelopen jaar. Op deze manier kunnen de plekken worden aangewezen waar bepaalde overlast het vaakst voorkomt. In totaal hebben de respondenten gemiddeld zes plekken met een bepaalde problematiek aangekruist. De verschillen zijn groot: de meesten kruisen 1 tot 4 problemen op de kaart aan (51%), maar er zijn ook mensen die meer dan 10 problemen localiseren (11%). De hotspots in de buurt bevinden zich voor de verschillende soorten problemen met name in het kwadrant aan het begin van de Julianastraat en op de parkeerplaats voor betaald parkeren aan de Wilhelminastraat. Buiten dit kwadrant concentreert overlast van jongeren en parkeeroverlast zich op en rond de speelplaats aan de Willem Alexanderstraat; zwerfvuil vindt met name plaats op de locatie Hoog en Droog op nabij de Hoge Bothofstraat. Inbraak en diefstal worden op diverse locaties aangekruist, maar met name niet in de noord-westelijke kwadrant van de buurt.

Voor alle negen categorieën van overlast en criminaliteit bij elkaar geldt dat de hotspots samenvallen met de gebieden die in afbeelding 9, op bladzijde 20, zijn gemarkeerd.

Afbeelding 10 en 11 Voorbeelden van vervuiling

Afbeelding 12 en 13 Voorbeelden mager groen in de wijk

2.2 Leefbaarheid

Leefbaarheid kan breed worden gedefinieerd, zodat ook de waargenomen veiligheid en veiligheidsgevoelens erbij horen. Waargenomen veiligheid is reeds aan de orde geweest in paragraaf 2.1 en veiligheidsgevoel wordt geanalyseerd in paragraaf 2.3. In deze paragraaf bedoelen we met leefbaarheid enerzijds de mate waarin de buurt als *schoon en heel* wordt ervaren met genoeg ruimte voor de gewenste functies van de buurt en anderzijds de mate van *buurtbinding* die door bewoners wordt ervaren.

Schoon en heel

Op een elftal deelaspecten krijgen we een beeld van de mate waarin de bewoners van Tattersall hun buurt schoon en heel vinden en de mate waarin ze bepaalde voorzieningen willen toevoegen of versterken, zie tabel 2 en 3. De voorziening die het laagst scoort is hoeveelheid parkeerruimte: 44% vindt dat er onvoldoende parkeerruimte is. De hoeveelheid groen is volgens veel bewoners ook niet voldoende (39%) en van het groen dat er is vindt 28% dat het niet goed onderhouden wordt. Een gedeelte derde plaats wordt ingenomen door ontevredenheid over de verkeersveiligheid en de mate van verlichting; 29% vindt de buurt niet verkeersveilig en niet voldoende verlicht.

Tabel 2 Beleving van de buurt: schoon en heel

Stelling	% Oneens Zeer oneens	
	Oneens	Zeer oneens
Er is voldoende parkeerruimte	26	18
Er is voldoende groen in de buurt	31	8
Mijn wijk is verkeersveilig	25	13
Er is voldoende meubilair aanwezig	24	5
Er is voldoende verlichting	23	6
Het groen is goed onderhouden	23	5
Het wegdek en trottoir worden goed onderhouden	19	6
De openbare verlichting wordt goed onderhouden	16	3
Het meubilair is schoon	16	2
Er zijn voldoende speeltoestellen aanwezig	8	3
De speeltoestellen worden goed onderhouden	4	1

Tabel 3 Behoeften en suggestie van bewoners ten aanzien van de openbare ruimte

Genoemd in open antwoorden	%
Meer groen en beter onderhoud van het groen	38
Meer parkeergelegenheid	25
Buurthuis	25
Verbeteren aantrekkelijkheid van de woningen	13

In tabel 3 zijn de vier meest genoemde suggesties van de bewoners. De twee meest genoemde suggesties om de leefbaarheid van de buurt te vergroten sluiten logisch aan op de bevindingen uit tabel 2: meer groen en beter onderhoud daarvan en meer parkeergelegenheid. Een buurthuis in de nabijheid van Tattersall en het verbeteren van de aantrekkelijkheid zijn behoeftes die ook zijn genoemd.

Buurtbinding

In 2009 was de gemiddelde woonduur in Tattersall 3 jaar korter dan in geheel Enschede: gemiddeld 5,6 jaar versus 8,6 jaar. Het gemiddelde van Tattersall wordt voor een groot deel gedrukt vanwege het hoge aantal verhuizingen binnen 12 maanden naar een plek buiten de buurt: in Tattersall verhuist ongeveer 10% binnen 12 maanden en dat percentage is 5% voor Enschede als geheel.

De woonduur van bewoners en doorstroming in de buurt speelt een rol in de mate waarin mensen elkaar kunnen herkennen, een praatje met elkaar maken en op andere manieren vriendschappelijk met elkaar omgaan; in de mate waarin men zich betrokken voelt bij elkaar en het idee hebben dat er op elkaar gelet wordt; in de mate waarin voor de mate waarin men vertrouwen in de buurt heeft en voor het verantwoordelijkheidsgevoel voor de buurt. Dit zijn allemaal aspecten van sociale cohesie.

In Tattersall is de gemiddelde woonduur relatief laag, maar er is een groep van 22% die langer dan 10 jaar in de buurt woont, zie tabel 4. De belangrijkste reden voor vestiging is de ligging ten opzichte van het centrum (52%) of ten opzichte van iets anders (9%), zoals het station of het werk.

Omgaan met elkaar

De percentages Tattersall-bewoners dat zijn directe burens kent en contact met buurtbewoners heeft, is relatief hoog (80% en 55%). In een landelijke steekproef van compact stedelijk gebieden ligt dat percentage op respectievelijk 52% en 38% (Hart e.a. 2002). Iets minder dan een kwart heeft contact door gezamenlijke activiteiten en ruim 10% heeft aangegeven meer gezamenlijke activiteiten te willen ondernemen met buurtbewoners.

Tabel 4 Indicatoren voor buurtbinding voor Enschede, Tattersall en een landelijke steekproef

	Compact stedelijk gebied		
	Enschede	Tattersall	Landelijk
Ik ken mijn naaste burens		80*	52***
De mensen kennen elkaar in deze buurt nauwelijks	31**	50**	47**
Ik kan herkennen wie buurtbewoners zijn en wie niet		70*	
Ik heb contact met bewoners uit de buurt		55*	38***
Ik ontmoet bewoners bij een gezamenlijke activiteit		24*	
Is actief in de buurt		33****	18***
Voelt zich verantwoordelijk voor de buurt		62*	67***
Voelt zich thuis in de buurt		77*	78***
Gehecht aan de buurt	65**	36**	
Gezellige buurt om in te wonen met veel saamhorigheid	37*	19**	60**
Ik voel me thuis bij de mensen die in de buurt wonen	55**	36**	
De mensen in de buurt gaan prettig met elkaar om		54**	
Regelmatig contact met burens of andere buurtbewoners		51*	42***

Bronnen: * Vragenlijst Tattersall 2011 (n=170); ** Sociale monitor 2009 (n=26 voor Tattersall; n=7000 voor Enschede); *** WBO/SCP '98/ (n= 3829); ****Tattersall op stoom (n=80)

Vergeleken met de percentages voor de meeste items in tabel 4, heeft Tattersall vergelijkbare kenmerken: 77% voelt zich thuis in de buurt; 62% voelt zich verantwoordelijk voor de buurt; 50% kent elkaar nauwelijks (Hart e.a. 2002). Dit geldt echter niet voor het item gezellige buurt met veel saamhorigheid: 19% van de bewoners in Tattersall vindt dat de buurt zich kenmerkt door gezelligheid en saamhorigheid tegenover 60% in een landelijke steekproef onder bewoners in compact stedelijk gebied. Andersom geldt dat het aantal Tattersall-bewoners dat aangeeft actief te zijn voor de buurt hoger ligt dan eerder uit landelijk onderzoek is gebleken ((33% versus 12%). Onder *actieve inzet* wordt door bewoners van Tattersall verstaan: “aanspreken van zwervers/drugsgebruikers, deelname aan de bewonerscommissie en aanverwante activiteiten, vuil opruimen in de openbare ruimte en de politie bellen bij overlast of criminaliteit.”

Uit de cijfers spreekt dat de sociale binding bepaald niet slecht scoort ten opzichte van gebieden met vergelijkbare kenmerken, maar ten opzichte van de rest van Enschede liggen alle percentages ongunstiger (Sociale monitor 2009). De hele populatie buurten en wijken in Enschede geeft echter in een vergelijking met Tattersall geen beeld van te verwachten cohesie in een dichtbebouwde buurt tegen het centrum van een middelgrote stad. Enschede bevat immers meer dan alleen compacte stedelijke buurten en in de meeste overige buurten is de cohesie doorgaans hoger tot veel hoger.

Waarom is buurtbinding wel of niet van belang? De veronderstelling is dat als men elkaar kent en zich gekend voelt, de bereidheid tot aanspreken op ongewenst gedrag omhoog gaat. Mensen moeten namelijk kunnen inschatten wat de norm is en hun omgeving kunnen interpreteren (Blokland, 2008).

Tabel 5 Aanspreekgedrag en meldingsbereidheid van bewoners in Tattersall

	%
Bereidheid tot melden van criminaliteit in de buurt	86*
Bereidheid tot melden van overlast in de buurt	70*
Bereidheid bewoners aan te spreken op ongewenst gedrag	64*
Bereidheid niet-bewoners aan te spreken op ongewenst gedrag	49*

Het percentage bewoners dat bereid is criminaliteit te melden is hoger dan voor overlast: 86% versus 70%. Voor overlast treedt wellicht makkelijker een gevoel van verzadiging op: bepaalde overlast in Tattersall komt zo geregeld voor dat men het niet meer waarneemt of er minder last van heeft. Bij overlast kunnen ook de grenzen voor wat toelaatbaar is onduidelijker zijn dan voor criminaliteit.

Bereidheid tot aanspreken op gedrag ligt lager dan meldingsbereidheid. Men hoeft voor melden immers geen directe confrontatie aan te gaan met de dader of overlastpleger. 64% is bereid tot het aanspreken van bewoners op ongewenst gedrag en 49% is bereid niet-bewoners aan te spreken.

Afbeelding 14. Speeltuin aan de Beatrixstraat waarvoor buurtbewoners zich samen hebben ingezet.

Bereidheid zich in te zetten

In de vragenlijst van de gemeente Enschede voor de actie *Jij maakt de buurt* hebben bewoners aangegeven voor welke activiteiten zij zich zouden willen inzetten, zie tabel 6. Ruim een derde van de bewoners (35%) heeft aangegeven bij te willen dragen aan de veiligheid en netheid van de buurt. De items waarvoor men zich het vaakst wil inzetten hebben met name betrekking op netheid: sneeuwvrij maken trottoir (27%), opruimen zwerfafval (24%), opletten of iets kapot is (23%). De organisatorische activiteiten scoren met 4% tot 8% een stuk lager maar het gaat nog altijd om 6 tot 13 mensen, wat ruim voldoende is voor een kleine buurt als Tattersall. De frequentie waarmee men bereid is zich in te zetten varieert: elke week (2 personen), een keer per maand (14%), een keer per kwartaal (12%) of een keer per jaar (4%).

Tabel 6 Bereidheid tot bijdrage aan buurtbeheer

Bijdrage die bewoners willen leveren aan de buurt (n=163)	%
Trottoir sneeuwvrij houden	27
Opruimen zwerfafval	24
Opletten of iets kapot of vernield is	23
Bladruimen in het najaar	13
Meedenken over de inrichting van de woonomgeving	11
Samen met de bewoners het onderhoud regelen	8
Onderhouden van het groen	7
Helpen bij onderhoudsacties van de gemeente Enschede	6
Buurtactiviteiten organiseren	5
Speeltoestellen / speelplekken schoonmaken	5
Deelnemen aan buurtcommissie	4
Hondenpoep opruimen	3

Verantwoordelijkheden

Aan de bewoners is ook gevraagd welke partij zij verantwoordelijk houden voor bepaalde werkzaamheden ten behoeve van het onderhoud van de buurt. Een score van 1 duidt op een volledige verantwoordelijkheid van de gemeente en een score van 5 duidt op een volledige verantwoordelijkheid van de bewoners. De scores er tussenin geven een verhouding weer van verantwoordelijke partijen. In tabel 7 is af te lezen wat de verhoudingen zijn voor een viertal taken of aspecten op het gebied van leefbaarheid. Voor onderhoud van weg en trottoir zien vrijwel alle bewoners geen of slechts een beperkte taak voor de bewoners weggelegd (95%). Het taakgebied waar de meeste bewoners de verantwoordelijkheid grotendeels of volledig bij zichzelf leggen is *zwerfafval*.

Tabel 7 Verantwoordelijkheidsverhouding per taak

Taken / aspect van leefbaarheid	% per verantwoordelijke partij(en)				
	gemeente		bewoners		
	1	2	3	4	5
Onderhoud van weg of straat	85	10	4	1	0
Groenonderhoud in de buurt	59	25	14	2	1
Speeltoestellen / recreatieve voorzieningen	59	14	17	3	3
Zwerfafval	28	14	27	16	15

Patroon 1: Binnencorridor

Patroon 2: Trapopgang

Patroon 3: Carport

Patroon 3: Carport

Patroon 3: Carport

Patroon 4: Doorsteek

Patroon 4: Doorsteek

Patroon 5: Achterpad

Patroon 5: Achterpad

Patroon 6: Buitenweg

Patroon 7: Binnenweg

Patroon 7: Binnenweg

Patroon 8: Parkeerplaats

Patroon 9: Speelplaats

Patroon 10: CV

Afbeelding 15 Overzicht van buurtpatronen

2.3 Veiligheidsgevoel

Als we in algemene zin aan de bewoners vragen of men zich veilig voelt in de buurt, dan antwoordt 44% dat men zich veilig voelt en 24% vindt dat niet. Van alle bewoners samen voelt 77% zich thuis in Tattersall; dit percentage is slechts 23% onder bewoners die zich niet veilig voelen. In huishoudens met kinderen voelt men zich vaker onveilig dan in huishoudens zonder kinderen (32% versus 22%); de bewoners in de leeftijdscategorie 65 jaar en ouder voelen zich het vaakst veilig in de buurt (64%).

De bewoners die dagelijks of wekelijks onveiligheid ervaren vanwege alcohol- & drugsoverlast of vanwege parkeeroverlast voelen zich vaker niet veilig dan bewoners die dat niet of minder vaak ervaren; met de overige overlast en criminaliteit is geen verband gevonden. Verder blijkt dat met name de ouderen (65+) in de wijk zich het veiligst voelen.

Op de vraag waar men zich in de buurt onveilig voelt wijst in totaal 45% van de respondenten minstens 1 plek in de buurt aan. Er zijn in totaal 208 plekken aangekruist die samenvallen met één van de tien buurtpatronen. Het patroon dat het vaakst is aangekruist, is de binnencorridor van de kasbahwoningen (80 keer door 26 bewoners). Dat is niet verwonderlijk omdat zich daar ook de ervaren overlast concentreert. De binnenwegen en doorsteken worden ook vaak genoemd, respectievelijk door 14% en 12% van de bewoners.

Tabel 8 Percentage bewoners per patroon waar men zich onveilig voelt (n=162)

Alle patronen samen	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10
208 kruisjes	80	8	3	41	7	22	29	13	1	4
73 bewoners	26	4	3	20	6	10	23	13	1	4
45%	16%	2%	2%	12%	4%	6%	14%	8%	0,5%	2%

Tabel 9 Plekken die men vermijdt vanwege onveilig gevoel, per patroon (n=162)

Alle patronen samen	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10
77 kruisjes	26	0	0	16	3	12	11	7	0	2
32 bewoners	12	0	0	6	3	4	9	7	0	2
20%	7%	0%	0%	4%	2%	2%	6%	4%	0%	1%

Bij tabel 8 en 9: P1=Binnencorridor; P2=Trapopgang; P3=Carport; P4= Doorsteek; P5= Achterpad; P6=Weg buitenrand; P7=Binnenweg; P8=Betaald parkeren; P9=Speelplein; P10=CV
Zie afbeelding 7 en 15 voor een kaart en foto's met de patronen.

Op basis van de politiemonitor in 2001 blijkt dat landelijk 10% van de bewoners plekken in hun woon*plaats* mijdt, vanwege een onveilig gevoel op die plekken (Harte e.a. 2001). In Tattersall ligt dat beduidend hoger (20%) en dan gaat het nog wel om de eigen woon*buurt*. De binnencorridors worden het vaakst genoemd als plek die men wel eens vermijdt (7%), gevolgd door de binnenwegen (6%), met name ter hoogte van de Julianastraat en rond de speeltuin aan de Beatrixstraat.

Afbeelding 16 De nummers 1 t/m 5 geven de doorgangen aan die als proef zijn afgesloten

2.4 Evaluatie afsluitingen doorgangen

Tattersall op stoom

Vanwege de behoefte aan meer veiligheid is een buurtcommissie opgericht. Uit het overleg met de leden van de bewonerscommissie is het plan ontstaan om de buurt wat minder toegankelijk te maken voor ongewenste bezoekers. Net als de buurtcommissie heeft 87% van de respondenten bij het evenement *Tattersall op stoom* (n=80) aangegeven dat zij de toegankelijkheid van de buurt willen beperken. Er zijn op die dag een aantal doorgangen naar voren gekomen die afgesloten konden worden; voor een aantal van die opties kon men aangeven of men die zou willen afsluiten.

Tabel 10 Percentage dat een doorsteek wil afsluiten, d.d. 14 mei 2011

n = 80	Doorsteek				
	1	2	3	4	5
% voor sluiten, d.d. 14 mei 2011	13	12	15	18	21

Bron: Intern document *Tattersal op stoom*, De Woonplaats 2 juni 2011.

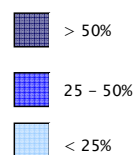
De doorsteken die het vaakst genoemd zijn om af te sluiten, zijn doorsteek 4 en 5. De volgende cijfers komen uit het interne document *Tattersall op stoom* (2011) voor de vormgeving van de afsluiting:

“29% van de respondenten geeft aan dat zij de doorgangen willen afsluiten met een hek. 23% geeft aan door middel van poort, hetzelfde percentage geeft de voorkeur aan een groenvoorziening. Slechts 4% is voor een schutting. Een afsluiting door middel van glas wordt door 10% respondenten als optie aangegeven. Uit deze gegevens blijkt dat een open doorgang dat wil zeggen een doorgang waarbij je van de straten die de wijk begrenzen naar binnen in de wijk kan kijken de voorkeur heeft. Al dan niet omgeven door groen.” (p.2)

Een ruime meerderheid van de respondenten (60%) heeft destijds tevens aangegeven dat zij het een ook goed idee vinden om naast de doorsteken ook de carports af te sluiten.

Afsluitingen

Op 21 juli 2011 zijn doorsteken een tot en met vijf als proef afgesloten met tijdelijke bouwhekken, zie afbeelding 16. Doorsteken vier en vijf zijn *onderdoorgangen* met een plafond op circa 3 meter hoogte, waardoor een tunnel ontstaat. De overige doorsteken zijn doorgangen zonder overdekking, of slechts een beperkt plafond op grotere hoogte. Deze doorgangen zijn ook breder en er komen binnencorridors op uit.

Toelichting

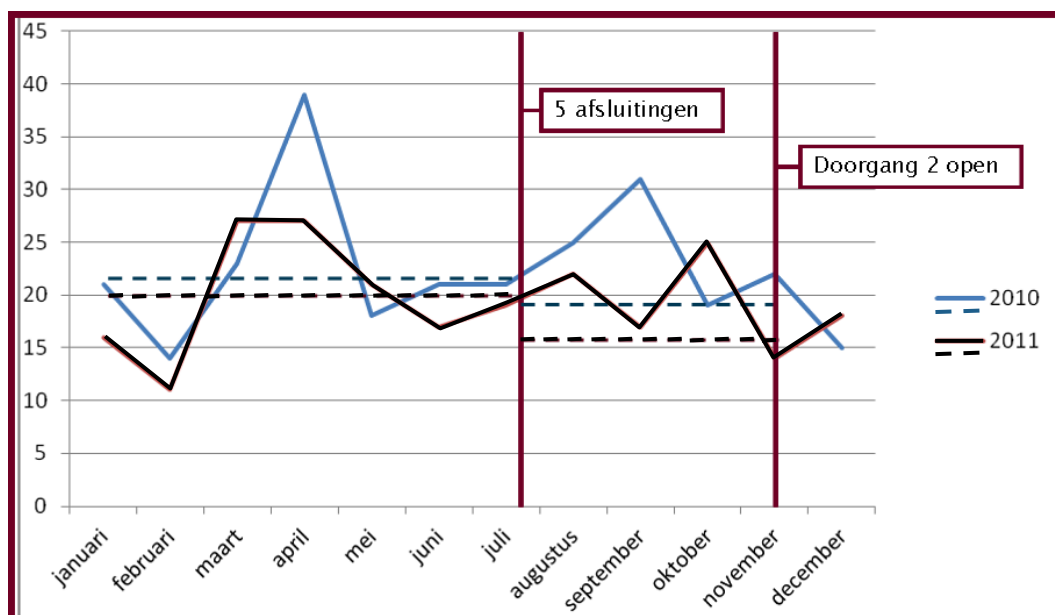
In afbeelding 17 is per afgesloten doorgang (1 t/m 5) af te lezen wat het aandeel bewoners is dat tegen een bepaalde afsluiting is. De donkerblauwe vlakken markeren de plekken waar de meeste bewoners wonen die de doorgangen het liefst open hebben. De mensen die een bepaalde doorgang open willen hebben, zijn niet altijd de bewoners die daar vlakbij wonen.

Afbeelding 17 Percentage bewoners voor opening van doorgang 1 t/m 5

Evaluatie

De wijkagent en een aantal bewoners hebben in interviews aangegeven dat overlastplegers en andere daders gemakkelijker gepakt kunnen worden sinds de tijdelijke afsluitingen. De fuikwerking zou daardoor ook een afschrikkend effect hebben op potentiële ongewenste bezoekers. Bewoners hebben ook aangegeven dat ze het gevoel hebben *niet zomaar van alle kanten benaderd te kunnen worden*: het aantal plekken dat je bewust of onbewust in de gaten houdt is beperkter geworden door de afsluitingen.

Er is tijdens de afsluitingen ook protest geweest van bewoners van de Julianastraat en van bewoners aan de overkant van de Oldenzaalsestraat. Verschillende carports zijn verhuurd aan bewoners buiten Tattersall; de meeste daarvan wonen ten noorden van de Oldenzaalsestraat. Een bewoonster gaf aan door de afsluitingen 1 tot en met 3 veel langer door de binnencorridor te moeten lopen om bij haar huis te komen; zij voelde zich daardoor onveiliger dan voorheen. Er zijn ook bewoners die slecht ter been zijn en nogal om moeten lopen sinds de afsluitingen. Het protest uitte zich in een petitie door mensen die tegen de afsluitingen waren. Naar aanleiding daarvan is doorsteek 2 half november 2011 weer geopend.

Figuur 1 Aantal meldingen en aangiften per maand in 2010 en 2011 ten opzichte van de afsluiting van de doorsteek en de opening van doorgang 2. Voor de soorten overlast en delicten zie tabel 1 in paragraaf 2.1.

Op basis van politieregistraties is in figuur 1 te zien dat het aantal gevallen van registraties in 2011 gemiddeld lager ligt dan in 2010. In de periode januari tot juli is het aantal registraties in 2011 gemiddeld 20 per maand, versus 22,2 in 2010. Dit is een gemiddelde daling van 9,9%. In de periode augustus tot november is het aantal registraties gemiddeld 16,8% per maand lager: 19 versus 15,8 registraties gemiddeld per maand. De afsluitingen leveren op basis van deze vergelijking een extra daling op van 6,9%.

Afbeelding 18 Voorbeelden van afgesloten doorsteken

Toegankelijkheid versus veiligheid

Als we de bewoners in het algemeen vragen wat ze van de afsluitingen vinden, dan blijkt uit het vragenlijstonderzoek dat een meerderheid (58%) positief tot zeer positief oordeelt over de veiligheid door de afsluitingen. Als gevraagd wordt naar de toegankelijkheid van de buurt sinds de afsluitingen, dan oordeelt een meerderheid (67%) negatief tot zeer negatief over de afsluitingen in verband met de bereikbaarheid van de buurt. Zie tabel 11.

Tabel 11 Algemeen oordeel over afsluitingen

Invloed van de afsluiting op:		%
Veiligheid in de buurt N=156	Zeer positief	13
	Positief	45
	Negatief	29
	Zeer negatief	13
Toegankelijkheid van de buurt N=155	Zeer positief	4
	Positief	29
	Negatief	40
	Zeer negatief	27

Als we per doorsteek analyseren wat de bewoners van de afsluiting vinden, dan blijkt dat een meerderheid van de bewoners tegen de afsluitingen is: in tabel 12 is te lezen dat 70% van de bewoners doorsteek 2 het liefst open wil (houden); tussen 54% en 57% wil doorsteek 1, 3, 4 en 5 liever open. Van de bewoners die de doorsteken liever open heeft, geeft tussen de 44% en de 55% aan dat slechte toegankelijkheid het grote nadeel is van de afsluitingen.

Tabel 12 Doorsteek liever open of dicht

n =170 Mening d.d. december 2011	% per doorsteek				
	1	2	3	4	5
% doorsteek liever open	57	70	56	57	54
% doorsteek liever dicht	43	30	44	43	46

Tabel 13 Motivatie voor een open doorsteek

n =170		% per doorsteek				
Argument		1	2	3	4	5
Liever open	Slechte toegankelijkheid	54	55	44	47	53
	Geen effect op overlast	30	24	35	33	31
	Negatieve sfeer	12	12	13	15	14
Liever gesloten	Minder overlast – veiliger	79	94	88	86	90

Tussen de 30% en 46% van de bewoners houdt de doorgangen liever gesloten en de belangrijkste reden die deze bewoners daarvoor geven is dat ze minder overlast ervaren en/of vinden dat de buurt veiliger is geworden. Dat argument is het sterkst voor de afsluiting van doorsteek 2 waarbij 94% van deze bewoners een gunstige invloed ervaart op de veiligheid.

2.5 Ruimtelijke kenmerken en knelpunten van de buurt

In onze aanpak staat sociaal veilig ontwerpen centraal. Daarin spelen omgevingskenmerken en de functionaliteit van de ruimte een belangrijke rol. Er kan steeds onderscheid worden gemaakt tussen gewenst en ongewenst gebruik van de ruimte; van ongewenste gebruikers en ongewenste gebruikers.

Om de buurt efficiënt te kunnen schouwen zijn tien ruimtelijke patronen vastgesteld, waarvan de meeste regelmatig terugkomen (zie afbeelding 7). De basisconcepten die zijn geoperationaliseerd voor de schouw zijn: zichtbaarheid, eenduidigheid, toegankelijkheid en aantrekkelijkheid. Voor de items in de checklist verwijzen we naar bijlage C. Voor algemene uitleg over de begrippen, zie bladzijde 16 en 17.

Zichtbaarheid

Verlichting In de wijk is een tekort aan openbare verlichting. Overdag brandt de openbare verlichting niet en ontstaan schemerige plekken bij de onderdoorgangen van de kasbahwoningen, zie afbeelding 19. In de avond zijn de binnencorridors van de kasbahwoningen wel redelijk verlicht. De doorsteken zijn overdag redelijk verlicht door daglicht, maar 's avonds zijn de doorsteken onvoldoende verlicht. Bij de avondschouw valt op dat bij de achterpaden van de Beatrixstraat geen verlichting aanwezig is en dat deze erg donker zijn 's avonds, zie afbeelding 20.

Tevens bleek dat enkele galerijen, met name aan de Hoge Bothofstraat, erg donker zijn. Alleen naast de trapopgang is beperkte verlichting aanwezig en op de galerij is verlichting bij de voordeuren van de bewoners. Sommige galerijen hebben weinig tot geen werkende verlichting bij de voordeuren en zijn daardoor zo donker dat de traptreden vanaf het bordes naar de galerij nauwelijks zichtbaar zijn.

Overzichtelijkheid De buurt kenmerkt zich door een kronkelig stratenpatroon, waardoor relatief veel korte zichtlijnen bestaan. Onder de kasbahwoningen bevinden zich binnencorridors met veel donkere hoeken en nissen. Deze hoeken leiden tot een overschot aan hang- en verstopplekken voor ongewenste bezoekers. De kenmerken van de kasbahwoningen zorgen dus voor onoverzichtelijkheid en een gebrek aan toezicht. De binnencorridor is in lengterichting niet geheel te overzien, vanwege enkele bochten, trapopgangen, clusters met bergingen en een strook carports. Bovendien zijn de voordeuren niet richting straat gepositioneerd maar haaks erop. De meeste voordeuren bevinden zich op de eerste etage aan een galerij. Het toezicht daaruit op straat is onmogelijk; toezicht op de binnencorridor is vrijwel nihil vanwege de dichte balkonplaten ter hoogte van de meeste voordeuren. De beperkte hoeveelheid ramen die uitzien op de openbare ruimte zijn vooral slaapkamerramen, waarvan de gordijnen altijd gesloten zijn. De ramen van de woongedeelten zijn voor de bebouwing aan de randen van de buurt voor het

Afbeelding 21 Twee buren en hun voortuinen: bovenste voortuin straalt eigenaarschap uit en daarmee eenduidigheid; de onderste voortuin straalt geen eigenaarschap uit.

overgrote deel naar de buitenwegen gericht; slechts enkele smalle ramen kijken uit op openbare ruimte in de buurt. Vanaf de balkons is geen zicht op de openbare ruimte vanwege de grindplaten die het balkon begrenzen.

Schuurtjes die aan de voorzijde van rijtjeswoningen zijn gepositioneerd, beperken het zicht op de openbare weg tot een smalle strook recht voor de woning.

De ruimte bij de CV van de stadsverwarming vormt een niemandsland: geen toezicht door smalle toevoerpadjes; er grenzen alleen achterzijden van woningen aan die, door het talud waarop de CV zich bevindt, geen uitzicht hebben op het gebied.

Eenduidigheid

De binnencorridors zijn gevoelsmatig semi-privaat gebied, maar zijn voor iedereen toegankelijk: via de doorsteken, via de carports en de kopse kanten van de corridors. Er zijn sporen van druggebruik en in een van de nissen is een druggebruiker aangetroffen. Voor ongewenste gebruikers is dit een comfortabele plek om te verblijven: droog en beschermt met weinig sociale controle.

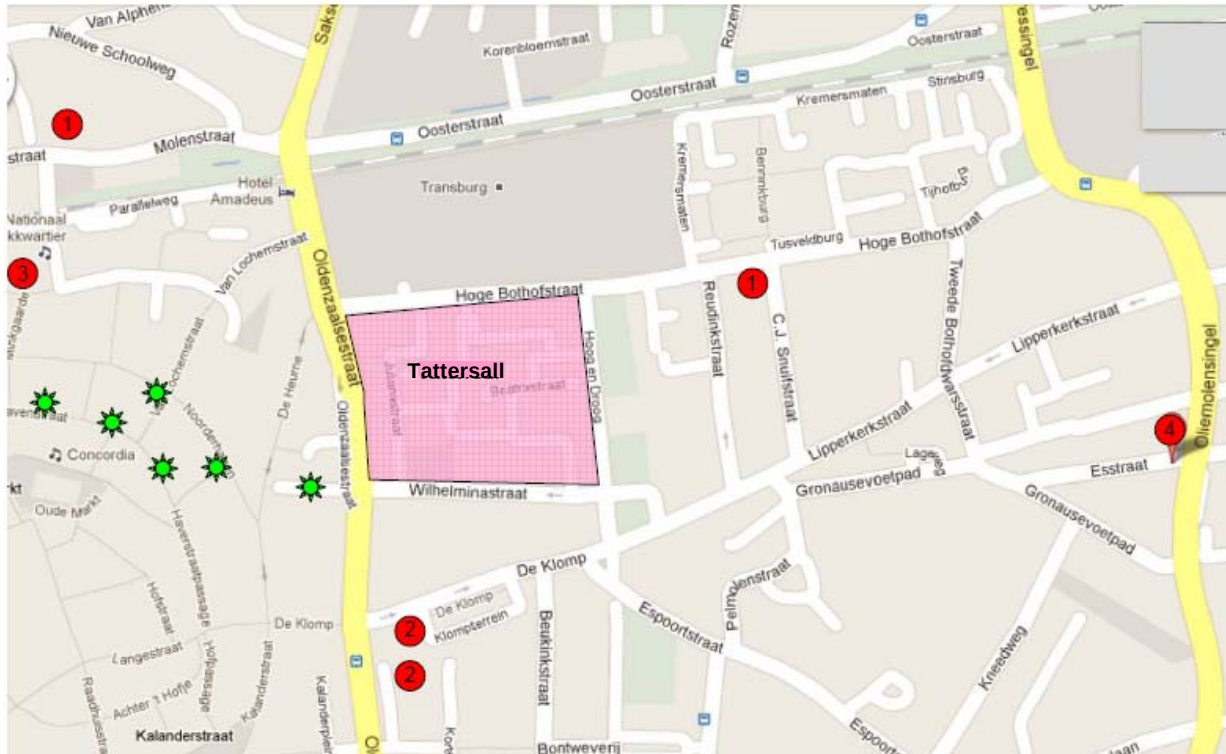
De binnenwegen van Tattersall zijn woonerf, maar de inrichting van de weg dwingt niet perse tot lage snelheid: aan de Julianastraat biedt een lange rechte weg makkelijk de mogelijkheid om harder dan stapvoets te rijden. Vanwege de carports (achteruitrijdend verkeer), voordeuren en paden die op dit stuk binnenweg uitkomen, levert een te hoge snelheid al snel gevaarlijke situaties op.

Ook de afwezigheid van stoepen in het binnengebied maakt het voor voetgangers lastig om rustig en doelgericht door de wijk te lopen. Het ontbreken van een verhoogde stoep heeft ook tot gevolg dat het onderscheid tussen privé en openbaar niet scherp is. Het is daardoor minder duidelijk wie de stukken groen voor en rondom woningen bezit en beheert.

Er is op verschillende plekken zwerfvuil: gedumpte folderpakketten, oud papier, grofvuil, afval van druggebruik. Deze plekken stralen het gevoel van niemandsland uit en nodigen ook 'aangepaste bewoners' uit af toe wat afval bij te plaatsen.

Het speelplein aan de Willem Alexanderstraat is goed afgebakend met een hek; het speelplein aan de Beatrixstraat is te weinig afgebakend: kinderen kunnen direct vanaf het speelgedeelte de weg op. In combinatie met te hoge snelheden van gemotoriseerd verkeer levert dit gevaarlijke verkeerssituaties op.

De functie van het gebied rond de CV is onduidelijk en komt daardoor over als niemandsland.

Afbeelding 22 Positie van Tattersall ten opzichte van opvang voor daklozen en coffeeshops

- = daklozenopvang; 1 = Leger de Heils; 2 = Humanitas; 3 = De Wonne; 4 = Pension Vredenberg
- ★ = coffeshop

Toegankelijkheid

Toegankelijkheid heeft te maken met ontsluiting van de buurt voor verschillende vervoerssoorten en voor meer of minder valide gebruikers van de ruimte. Tattersall is te bereiken via 15 doorgangen of wegen waarvan er vijf voor auto's toegankelijk zijn. Vijf tussendoorgangen zijn tijdelijk afgesloten met bouwhekken.

De buurt kent geen doorgangsroutes voor passanten die van het centrum naar elders in de wijk De Bothoven willen gaan; in de buurt Tattersall zelf zijn geen voorzieningen die aanleiding geven tot verkeer van bewoners en bezoekers. De verschillende tussendoorgangen nodigen daarom – ook zonder afsluitingen – niet uit tot veel gebruik door passanten.

De binnencorridors geven toegang tot voordeuren van woningen op de begane grond en tot trapopgangen die naar een veelvoud van voordeuren leiden. De verhouding op de meeste plekken is twee voordeuren begane grond : zeven voordeuren galerij eerste verdieping.

Aantrekkelijkheid

Aantrekkelijkheid heeft in de schouw vooral betrekking op onderhoud en uitstraling van de buurt als geheel en op de verschillende patronen binnen de buurt. Groenstroken in de wijk zijn erg versnipperd, worden matig tot slecht onderhouden en geven een rommelige aanblik. Tijdens de schouw werd geen graffiti aangetroffen; wel wordt her en der zwerfvuil of grofvuil aangetroffen. Hoewel het niveau van onderhoud in de buurt niet slecht is, heeft de buurt als geheel toch geen positieve uitstraling. Door de grauwe, versteende bebouwing heeft de buurt weinig sfeer en weinig eigen identiteit.

2.6 Veiligheid in Tattersall en factoren in de omgeving

Uit onderzoek naar het ruimtelijke gedrag van inbrekers bij woninginbraak en autodiefstal is bekend dat daders te werk gaan op en in de buurt van routes die zij in hun dagelijks leven regelmatig gebruiken. Op die routes kennen zij de plekken die waardevolle buit herbergen, de toegankelijkheid van die plekken en de mate waarin die plekken bewaakt worden en zichtbaar zijn voor passanten en bewoners. De meeste daders plegen hun daden in de nabijheid van hun woon- of verblijfadres (Lopez, 2007; Lopez, 2010). In dat verband is het interessant om een aantal locaties in de directe omgeving van Tattersall op de kaart te positioneren: er bevinden zich binnen een straal van 200 meter diverse opvangcentra van het Leger des Heils, Humanitas en De Wonne; Pension Vredenberg ligt op ongeveer 500 meter afstand (zie afbeelding 22). Tattersall ligt ook nog eens in de nabijheid van een aantal coffeeshops.

De positionering van de buurt brengt passanten met zich mee voor wie Tattersall een comfortabele verblijfplek vormt. Dat gaat gepaard met overlast, zoals alcohol- en drugsgebruik en de buurt als openbaar toilet. De auto's onder de carports aan de Hoge Bothofstraat vormen bovendien een makkelijke prooi voor een snelle kraak. Dit beeld

bestond in 2008 ook door bevindingen van de politie voor de wijk De Bothoven, die een relatie legt tussen de vele instellingen die de Bothoven herbergt. De aanwezigheid van deze instellingen zorgt voor overlast in de wijk. Deze overlast uit zich in geluidsoverlast, vernielingen en diefstallen. Ook trekken deze instellingen bepaalde groepen aan die op straat rondhangen en overlast veroorzaken. Binnen de instellingen vinden ook strubbelingen plaats tussen de bewoners onderling. Door de concentratie van de instellingen zijn er vaak confrontaties waarbij hulp van de politie regelmatig nodig is.

3 Maatregelen

De ruimtelijke analyse is geordend via de ZETA-criteria: zichtbaarheid, eenduidigheid, toegankelijkheid en aantrekkelijkheid. De maatregelen die we formuleren bij deze analyse sluiten daarop aan.

3.1 Zichtbaarheid

3.1.1 Formeel toezicht

De bewoners hebben in de enquête kunnen aangeven wat volgens hen zou kunnen bijdragen aan verbetering van veiligheid en aantrekkelijkheid. In totaal zijn door de 170 respondenten 99 suggesties gedaan voor het veiliger maken van de wijk. Het idee dat het vaakst genoemd wordt, is het vergroten van het formele toezicht (35%). Daarnaast werd het verbeteren van de verlichting genoemd door de bewoners (17%). Op een gedeelte derde plaats komt het sluiten van de doorgangen zonder verlies van bereikbaarheid voor de bewoners (14%) en het inzetten van cameratoezicht (14%). Volgens de bewoners kan dus het beste het formele toezicht worden vergroot om de buurt veiliger te maken.

Sinds 2009 is het formele toezicht in de vorm van surveillance geïntensiveerd; vooral 's avonds nemen de stadswachten van RTJ Tattersall mee in hun ronde. Uit interviews is naar voren gekomen dat een deel van de overlast is verplaatst naar een parkeerplaats van het naburige appartementencomplex De Weemhof aan De Klomp. De Woonplaats heeft een wijkhuismeester aangesteld. Hij en zijn assistenten maken minstens een keer per werkdag een rondgang door de buurt (functioneel toezicht). Zij signaleren graffiti, zwerfvuil en rondslingerende afvalcontainers en ondernemen bijpassende actie. Graffiti wordt in samenwerking met gemeente Enschede zoveel mogelijk binnen 24 uur verwijderd. De wijkhuismeester spreekt buurtbewoners en houdt wekelijks spreekuur op de wijkhuismeesterpost aan de rand van Tattersall. Ook de wijkagent houdt daar zijn spreekuur en vormt zo samen met de wijkhuismeester extra oren en ogen van de buurt.

Hoewel de bewoners dat wel wensen, voegen aanvullende maatregelen voor formeel toezicht in Tattersall waarschijnlijk niet veel toe aan de veiligheid. Het is altijd mogelijk om aan de ogen van surveillanten te ontsnappen, tenzij er permanent toezicht is. Het gericht inzetten van formeel toezicht op *hotspots* en *hottimes* is wel effectief. Toezicht van een wijkhuismeester leidt ertoe dat mensen zich veiliger voelen, terwijl cameratoezicht niet effectief is om de onveiligheidsgevoelens te verminderen (Oppelaar en Wittebrood, 2008).

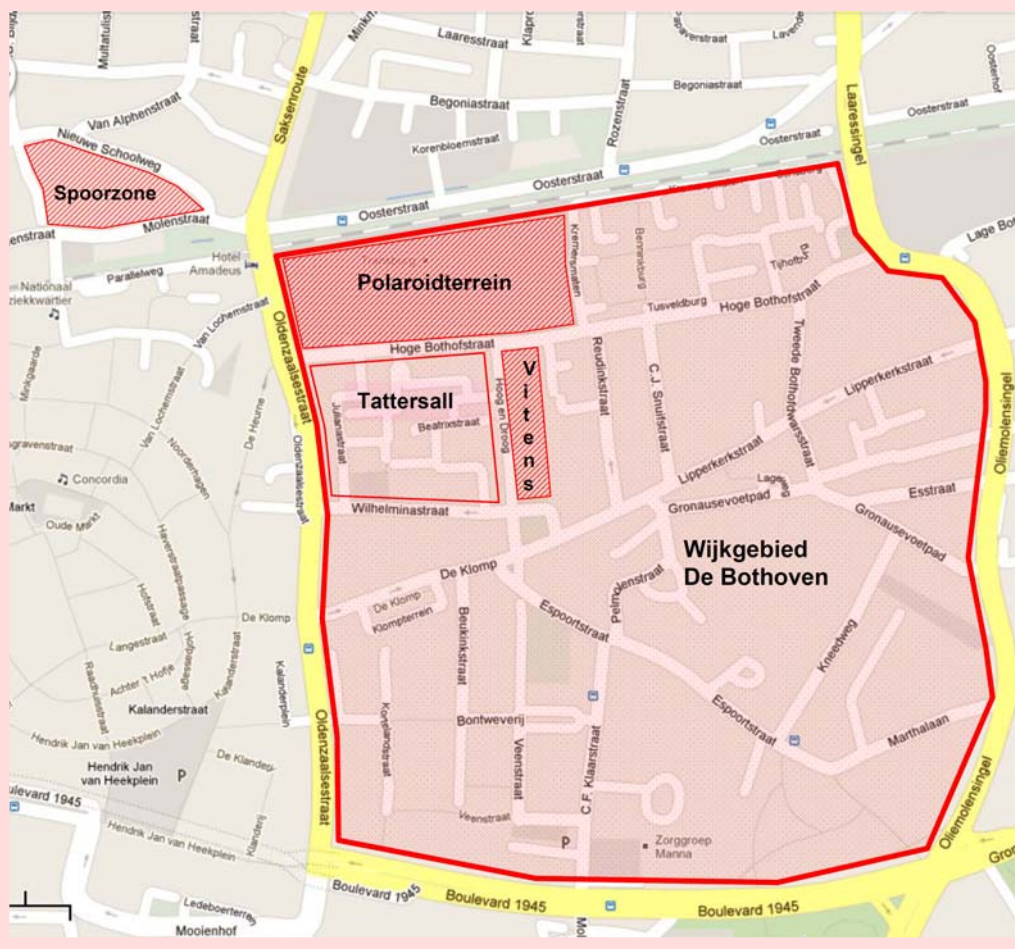
Maatregelen [1]

Wijkhuismeester handhaven; spreekuur met huismeester en wijkagent handhaven.

Ontwikkeling Spoorzone

Enschede wil “dé stad van Oost Nederland” worden, met een centrum dat er toe doet. De ontwikkeling van de Spoorzone is hierin van groot belang. De Spoorzone is de grote centrumuitbreiding aan de noordkant van de Enschedese binnenstad. De samenwerkende partners Proper Stok, JOIN ontwikkeling/Kloos2, de Woonplaats en de gemeente willen de Spoorzone transformeren tot een duurzame en kwalitatief hoogstaande binnenstedelijke woon- en werklocatie (www.spoorzone.enschede.nl).

Met het Leger des Heils wordt gesproken over het verplaatsen van de huidige opvang, deels binnen en deels buiten het plangebied van de Spoorzone. Voor het project Tattersall heeft dit mogelijk gevolgen in relatie tot de verwachte overlast van zwervers en drugsgerelateerde problematiek.

Afbeelding 23

Ontwikkelgebieden rond Tattersall

Projecten voor de wijk De Bothoven

Voor bewoners van de hele wijk De Bothoven staan diverse andere onderwerpen op de agenda, zoals: uitbreiding van de bestaande Freinetschool "De Bothoven" tot een brede school, het verbeteren van de verkeerssituatie, verbetering van de Lipperkerkstraat en de toekomst van het Polaroidterrein (www.debothoven.nl, 14-10-11). De gemeente Enschede faciliteert initiatieven van wijkbewoners met wijkbudgetten en in 2011 is voor De Bothoven €60.000 euro per jaar gereserveerd voor acties in het kader van "Buurt in actie" en "Jij maakt de buurt" (Enschede, Wijkbudgetten, 2011).

Ook vanuit de stadsdeelcoördinatie is aandacht voor Tattersall: in het jaarplan Stadsdeel Centrum 2011 wordt aangekondigd dat in 2011 wordt gestart met de ontwikkeling van het gebied Tattersall, het Vitensterrein aan Hoog en Droog en de Freinetbasisschool. In dit gebied moet een multifunctionele accommodatie komen als het hart van de wijk, waar de Brede School De Bothoven zijn plek krijgt (p.31). Partners in dit proces zijn: De Woonplaats, Alifa, politie, Stichting Personeelsvoorziening Veiligheidszorg Enschede, Stadsdeelmanagement en Stadsdeelbestuur Centrum, programma Wonen Zorg en Welzijn en het Project Management Bureau Enschede.

Overige projecten Tattersall

Naast de tijdelijke afsluitingen van in- en uitgangen van Tattersall, stuurt De Woonplaats nog enkele andere projecten aan die betrekking hebben op de buurt en de bewoners van Tattersall:

- Voor het project van De Woonplaats "Sleutels voor kansen" wordt door de gemeente Enschede in kaart gebracht wat de sociaal-economische positie is van bewoners van Tattersall. In samenwerking met de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling kunnen huurders van De Woonplaats individuele trajecten aangeboden krijgen om hun talenten te ontplooien. De Woonplaats heeft hierbij de rol van bemiddelaar en vraagt een nader te bepalen tegenprestatie van de betrokken huurder. Deze vorm van sociale interventie is niet direct gericht op veiligheid en leefbaarheid, maar kan indirect wel een rol spelen. Sociale interventies die wellicht vanwege het project Tattersall worden geformuleerd, dienen hier rekening mee te houden.
- Voor het ontwikkelen van het imago van de wijk De Bothoven is een architect ingezet. Een zogenaamde parapluvisie op de sfeer van de buurt moet voorkomen dat de diverse ontwikkelingen en maatregelen leiden tot een buurt zonder eenheid.
- In overleg met de gemeente Enschede vindt herverdeling van grondposities plaats van de openbare ruimte van Tattersall. Voor adviezen over ontwerp en gebruik van de ruimte van Tattersall hoeft het huidige grondeigenaarschap daarom geen vast gegeven te zijn.

3.1.2 Natuurlijk toezicht

Natuurlijk toezicht ontstaat door het dagelijkse gebruik van de gebouwde omgeving door bewoners: de mensen die vanuit hun woning op straat uitkijken, bewoners die van en naar hun woning gaan, bezoekers van de buurt en passanten. Er zijn twee voorwaarden voor natuurlijk toezicht. Ten eerste moeten er voldoende gewenste gebruikers van de ruimte zijn die de ogen van de buurt vormen; dit kunnen bewoners, bezoekers en passanten zijn. Ten tweede moet men elkaar en het gedrag in de openbare ruimte kunnen zien.

Aantal ogen. Het aantal ogen in de buurt neemt toe naarmate er meer mensen wonen per vierkante kilometer en naarmate er meer langzaam verkeer is door bewoners, bezoekers en passanten. De bebouwingsdichtheid is hoog: ruim 300 woningen en ruim 800 inwoners op een gebied van ongeveer 200 bij 200 meter (0,04 km² en 200 bewoners per km²). Het zicht op de openbare ruimte is desondanks beperkt, vanwege de architectuur van de gevels en de aansluiting van de gevels op de openbare ruimte (zie paragraaf 2.5). De bestaande bouw geeft beperkte mogelijkheden tot verbeteren van zicht op de openbare ruimte.

Uit de ruimtelijke analyse van de buurt blijkt dat er eigenlijk geen passanten door de buurt heen hoeven om bij bepaalde voorzieningen te komen. Voor bewoners en bezoekers van de buurt geldt dat het door de vele doorgangen in principe goed mogelijk is om snel vanaf een buitenweg op de plek van bestemming te zijn. Dat beperkt het aantal voetgangers en fietsers dat door de buurt heen beweegt.

Maatregelen [2] ter verhoging van het aantal ogen:

- a. In verband met de ontwikkelingen rond Tattersall zullen diverse voorzieningen gerealiseerd worden op plekken die grenzen aan Tattersall (zie p. 44 en 45). Dat zal het aantal passanten door de buurt kunnen verhogen. Er is op dit moment geen geschikte noord-zuid-route of oost-west-route mogelijk door Tattersall, maar met beperkte sloop van een huizenblok naast de CV is dat wel te realiseren. Het gaat om zes woningen aan de Willem Alexanderstraat met de huisnummers 15 tot en met 25.
- b. Een nieuwe buurtfunctie van het gebied ronde de CV is waardevol, zodat bewoners van Tattersall een reden hebben daar naar toe te gaan.
- c. Toezicht op speelplekken verhoog je door ze op een plek te organiseren waarlangs passanten komen. De locatie van de parkeerplaats aan de Wilhelminastraat is zo'n plek. Daar komen vooral veel fietsers langs die vanuit het centrum van Enschede naar diverse plekken ten oosten van de stad willen.

Fysieke zichtbaarheid. Om elkaar in de openbare en semi-openbare ruimte te kunnen zien is genoeg licht nodig en zijn goede zichtlijnen nodig. Bij verlichting gaat het zowel om de inval van daglicht in stegen en onderdoorgangen als om straatverlichting. Om de ogen die er in de buurt zijn het gedrag in de openbare ruimte te kunnen laten zien, is het van belang

dat de zichtlijnen in de buurt verbeterd worden. Maatregelen die genoemd zijn onder [2] kunnen hiertoe ook bijdragen.

Maatregelen [3] ter verbetering van zichtlijnen:

- a. Naar aanleiding van maatregel 2a: Door een open ruimte rond de CV gaat de zichtbaarheid van het gebied rond de CV omhoog.
- b. Waar mogelijk kunnen bergingen die aan de voorzijde van de woningen zijn gepositioneerd beter naar de achterzijde worden verplaatst, zodat de “oogkleppen” van de woningen verdwijnen.
- c. Waar mogelijk meer transparante materialen gebruiken voor balkons en ballustrades.

Maatregelen [4] ter verbetering van verlichting:

- a. De verlichting van de binnencorridors moet eerder aangaan en later uitgaan dan de straatverlichting om te voorkomen dat bij zonsopgang en – ondergang te donkere plekken ontstaan; continue bijverlichting overdag is ook een goede optie.
- b. Achterpaden ‘s avonds goed verlichten, of de paden ontoegankelijk maken voor niet-aanwonenden.
- c. Trapopgangen en galerijen goed verlichten en verlichting snel repareren.

Publieke familiariteit. Voor zichtbaarheid van gedrag in de (semi-)openbare ruimte moeten bewoners elkaar in een bepaalde mate kunnen (her)kennen. Om informele sociale controle te realiseren zijn intensieve netwerken niet nodig: buurtmobilisatie heeft nauwelijks effect op preventie van criminaliteit, maar wel op het veiligheidsgevoel (Welsh en Hoshi, 2002). Wat wel belangrijk is zijn voldoende korte en oppervlakkige contacten, ook wel *publieke familiariteit* genoemd (Blokland 2005; Gernerden en Staats 2006). Veel mensen houden elkaar tegenwoordig graag wat op afstand, maar doordat ze elkaar minder zien en spreken, weten mensen soms niet meer welke gedragsregels er gelden.

Maatregelen om de afstand te verkleinen liggen vooral in de mogelijkheid om elkaar tegen te komen in en rond de woning of andere *vanzelfsprekende ontmoetingsplekken* in de buurt: (RMO, 2005; Blokland 2009). Scholen en winkels worden in dit verband genoemd en plantsoentjes met bankjes waar men elkaar kan spreken.

Als de beeldvorming over de eigen buurt positief is en de historische gehechtheid aan de buurt hoog dan verhoogt dat de mate waarin buurtbewoners onderling feitelijk contact hebben (Blokland, 2005; Torrance & Bolt 2005; Flap & Völker, 2005). Voor het veiligheidsgevoel en meldingsbereidheid is het zinvol om in te zetten op verhoging van *de bekendheid met de ‘risicobron’*. “Op het lokale niveau zijn [...] tal van initiatieven te zien, zoals portiek-gesprekken, portiekportiers, kennismakingen tussen ouderen en jongeren, of

cursussen omgaan met straatcultuur. Dergelijke initiatieven kunnen de burger helpen om *in control* te zijn.” (Smeets e.a. 2010, p.29)

Niet zelden zetten mensen zich actief in voor de buurt uit onvrede over bepaalde zaken (Bolt en Torrance, 2005). Dit is tot nu toe ook in Tattersall het geval. Het zou goed zijn dat activiteiten niet alleen probleemgeoriënteerd zijn, maar juist uit een positieve behoefte aan contact voortkomen. Ruim een kwart van de Tattersall-bewoners (28%) vindt dat er meer georganiseerd zou moeten worden om de onderlinge contacten te versterken; 13% vindt dat de bewoners dat zelf moeten doen.

Maatregelen [5] ter verbetering van publieke familiariteit:

- a. Afspraken maken met bewoners over wat wel en niet gewenst is en waarop men elkaar en bezoekers kan aanspreken; bewoners van een of enkele huizenblokken als cluster benaderen in hun mogelijkheden om zorg te dragen voor ‘hun’ territorium.
- b. Compartimentering van clusters van woningen aan de binnencorridors (Julianastraat en Beatrixstraat). Door compartimenten te maken van een beperkt aantal huishoudens (7 tot 10) en het beheer van het compartiment (gedeeltelijk) aan hen over te laten, zal men elkaar beter leren kennen en elkaar meer kunnen aanspreken op elkaars gedrag. De binding die ontstaat heeft een positieve invloed op het veiligheidsgevoel in het algemeen en heeft ook een positieve invloed op de mate waarin men andere bewoners en niet-bewoners durft aan te spreken.
- c. Een of enkele keren per jaar een activiteit organiseren, zoals een markt, een straatbarbecue of andere events. Dit geeft buurtbewoners de kans elkaar op een positieve manier te ontmoeten, waardoor informeel toezicht toeneemt. Het onderlinge contact verhoogt bovendien het veiligheidsgevoel.
- d. Inzetten van bewoners bij het inrichten van nieuw groen (zie maatregelen [6]) en het beheren daarvan ter verbetering van sociale contacten.

3.2 Eenduidigheid

De wegen in de buurt zijn te weinig eenduidig, wat leidt tot verkeersonveiligheid en ongewenst parkeren. Ook de binnencorridors zijn niet eenduidig, wat leidt tot het huisvesten van ongewenste bezoekers: door de lange gangen is de oriëntatie slecht en lijkt elke trapopgang op de andere.

Het groen is rommelig en het is onduidelijk van wie het is; er zijn weinig echte voortuinen. Op plekken zonder toezicht wordt afval geplaatst. Ongewenste gebruikers eigenen zich de openbare ruimte toe, wat ertoe leidt dat er zwerfafval en sporen van alcohol- en drugsgebruik zijn. Het zijn echter ook de bewoners zelf die zich schuldig maken aan het plaatsen van (grof) afval. Sommigen in de veronderstelling dat iemand van de gemeente of een passant uiteindelijk het afval toch wel meeneemt.

Maatregelen [6] ter verbetering van eenduidigheid:

- a. Routing door de buurt evalueren. Door middel van meubilair en groenuitsparingen langs of op de binnenwegen kan het verkeer afgeremd worden en kan het karakter van woonerf worden versterkt.
- b. Het aanbrengen van verhoogde stoepen ter verduidelijking van de grens tussen priveterrein en openbare ruimte duidelijker met als bijeffect langzamer autoverkeer.
- c. Versterking van het groen kan in de wijk worden ingezet om de eenduidigheid te versterken, niet alleen langs de binnenwegen, maar in de vorm van voortuinen of binnentuinen die van de bewoners zelf zijn.
- d. Afsluiting van de binnencorridors en omvormen tot portieken verhoogt de eenduidigheid maximaal: dat gebied is alleen voor de bewoners. Bezoekers moeten aanbellen en ongewenste gasten kunnen er niet meer verblijven.
- e. Herkenbaarheid van trapopgangen kan worden vergroot door ze te laten onderscheiden in kleurgebruik en/of materiaalgebruik: accenten en patronen langs muren, op de vloeren en de materialisering van balkons.

3.3 Toegankelijkheid

Er zijn veel toegangswegen en -paden tot de buurt. Ongewenste bezoekers kunnen gemakkelijk zonder dat dat in de gaten loopt de wijk binnenkomen en hun gang gaan. Binnen de buurt zijn ook voorbeelden van te grote toegankelijkheid voor ongewenste bezoekers: de binnencorridors en achterpaden. De toegankelijkheid voor gewenste gebruikers van de ruimte is op een bepaalde manier te laag: vanwege de vele ingangen ontbreekt het de buurt aan een paar wegen die een duidelijke toegangsfunctie hebben en die communiceren dat ze de buurt Tattersall betreden.

Maatregelen [7] ter verbetering van toegankelijkheid:

- a. Meest effectieve vorm van toegangsbeperking door binnencorridors af te sluiten (zie maatregelen [6d]).
- b. Doorgangen 4 en 5 permanent afsluiten; doorgang 2 openstellen; doorgangen 1 en 3 afsluiten in overleg met de bewoners, eventueel met een poort of deur zodat de bewoners van de aangrenzende woningen niet veel hoeven om te lopen.
- c. Verhoogde stoepen, vooral bij voordeuren.
- d. Accentuering privégebied door groene zones in de buurt.

3.4 Aantrekkelijkheid

Aantrekkelijkheid ontstaat enerzijds doordat de buurt een mooi aanzicht heeft met een goede sfeer en een ruimtelijk gevoel. Dit zorgt ervoor dat bewoners zich thuis voelen en de buurt als leefbaar ervaren. Anderzijds is een buurt aantrekkelijk als de buurt een goed imago heeft, zodat bewoners zich trots voelen en dat mensen van buiten de buurt er graag zouden willen wonen.

Afbeelding 24

Mooie bomen

Afbeelding 25

De watertoren aan Hoog en Droog

3.4.1 Aangezicht

De buurt wordt als kleurloos ervaren: weinig groen en veel steen. In het kader van leefbaarheid zijn in totaal 100 suggesties genoemd door de respondenten, waarvan er een paar betrekking hebben op het aangezicht van de buurt en de woningen. De belangrijkste daarvan is dat men duidelijk meer en beter onderhouden groen wil in de wijk: 38% van de bewoners heeft dat genoemd als tip om het aangezicht van de buurt te verbeteren. Het verbeteren van de aantrekkelijkheid van de woningen wordt door 13% van de bewoners genoemd.

Het is de kunst om te versterken wat al positief is in de buurt. Er is een mooie oude watertoren in de buurt, in de buurt staan diverse mooie, grote bomen en sommige straatjes springen er positief uit door een knusse uitstraling.

Het is van belang dat de omgeving schoon en heel blijft: afval dient zo snel mogelijk te worden opgeruimd. Uit onderzoek is gebleken dat het verwijderen van fysieke verloedering de leefbaarheid verbetert (Noije en Wittebrood, 2009), omdat verloedering nog meer verloedering aantrekt en omdat verloedering ook ander normovertredend gedrag aantrekt (Keizer, Lindeboom en Steg, 2008). In het schoonhouden van de buurt, van het opruimen van zwerfafval tot en met bladeren harken, zien veel bewoners van Tattersall een taak voor zichzelf; 35% van de bewoners heeft aangegeven een bijdrage te willen leveren.

Maatregelen [8] ter verbetering van het aangezicht van de buurt:

- a. Mooi samenhangend groen in de buurt verbetert het aangezicht.
- b. Mooi en goed materiaal toepassen op gevels, bestrating en straatmeubilair: geen lapwerk dat snel verloedert; oppassen met kleurgebruik.
- c. Ruimte creëren door op beperkte schaal te slopen (zie maatregelen [2]). Dit biedt tevens de mogelijkheid om uitzicht op de watertoren te creëren.
- d. De parkeerplaats aan de Wilhelminastraat betrekken bij het groen van de buurt: een statement naar buiten toe over de kwaliteiten van deze buurt.
- e. Blinde muren anders materialiseren, eventueel in combinatie met maatregelen om het imago van de buurt te verbeteren (maatregelen [9]).
- f. Gezamenlijke ondergrondse afvalcontainers kunnen een oplossing vormen voor de behoefte aan het plaatsen van afval aan de straat; dergelijke plekken vormen echter ook natuurlijke plekken om continu afval en vuil te dumpen: goede positionering en afspraken zijn noodzakelijk.
- g. Afspraken met bewoners over het onderhoud in de buurt, zie ook maatregelen [5a].
- h. Bewoners die ongewenst gedrag vertonen direct daarop aanspreken en op laten ruimen of laten herstellen van de gevolgen; mogelijk in combinatie met sancties.

Afbeelding 26 Een van de vele manieren om de buurt te profileren. Foto's uit het verleden van de machines die Tattersall en Holdsworth maakten voor de textielindustrie zijn verwerkt in een gevelspandoek.

3.4.2 Imago

Naarmate mensen zich meer identificeren met de buurt of er zich meer sociaal voelen, neemt zowel de kans toe dat ze er lang willen blijven wonen, als de kans dat ze zich veilig voelen in de buurt (Bolt en Torrance 2005). Een manier om imago te verbeteren is een verbinding te leggen met bijzonderheden uit de historie van het gebied. Voor Tattersall is dat de geschiedenis van de machinefabriek van de fabrikanten Tattersall en Holdsworth die tot 1973 op die plaats stond. Deze geschiedenis wordt steeds meer gekoesterd en vormt een inspiratiebron voor vele instellingen en kunstenaars.

Ook voor de buurt Tattersall is het interessant het onderwerp van de machinefabriek en de link met het Enschedese textielverleden verder uit te werken. Via diverse technieken kunnen verbeeldingen van dit verleden de wijk 'aankleden' en een educatieve functie meegeven, zie afbeelding 26. Bij deze creatieve processen kunnen bewoners worden betrokken.

Maatregelen [9] ter verbetering van het imago van de buurt:

- a. Het thema Tattersall en Holdsworth en van de geschiedenis textielindustrie gebruiken om de buurt te profileren.
- b. Buurtbewoners inzetten bij het uitwerken van een creatief plan.
- c. Idee 1: een educatieve wandeling door de wijk met een route door de buurt met uitleg over de geschiedenis van de buurt Tattersall.
Idee 2: beelden uit de textielindustrie en de machinefabriek gebruiken voor "uithangborden" voor de wijk, zoals banners, gevelspandoeken, informatiebordjes aan de gevels van huizenblokken.
Idee 3: een kunstwerk in de buurt realiseren.

Tabel 15 Overzicht van maatregelen per soort. Z= zichtbaarheid; E=eenduidigheid; T=toegankelijkheid; A= aantrekkelijkheid; VG= veiligheidsgevoel

Maatregel		Z	E	T	A	VG
Herstructurering (relatief grote aanpassingen fysieke gebouwde omgeving)						
2a, 3a, 8c	Beperkte sloop van een huizenblok Willem Alexanderstraat nr.15 –25; uitzicht op watertoren	+			+	
2b	Nieuwe buurtfunctie van het gebied rond de CV	+			K	
2c, 8c	Speelplek en groenvoorziening op parkeerplaats Wilhelminastraat	+			+	
3b	Waar mogelijk bergingen aan de voorzijde van de woningen naar achterzijde verplaatsen	+			+	
5b, 6d, 7a	Compartimentering (afsluiting) van clusters van woningen aan de binnencorridors (Julianastraat en Beatrixstraat)	+	+	–	K	+
Inrichting (relatief kleine aanpassingen fysieke gebouwde omgeving)						
3c	Waar mogelijk meer transparante materialen gebruiken voor balustrades.	+				
4a	Verlichting binnencorridors eerder aan laten gaan en later uit laten gaan dan de straatverlichting; continue bijverlichting overdag is ook een goede optie	+				+
4b	Achterpaden 's avonds goed verlichten, de paden ontoegankelijk maken voor niet-aanwonenden	+				+
4c	Trapopgangen en galerijen goed verlichten en verlichting snel repareren	+				+
6a	Routing in de buurt evalueren; meubilair en groenuitsparingen langs of op de binnenwegen		+	+	K	
6b, 7c	Het aanbrengen van (verhoogde) stoepen		+	+		+
6c, 7d, 8a	Versterken van het groen: samenhangend groen, voortuinen		+		+	
6d	Herkenbaarheid van trapopgangen vergroten door ze te laten onderscheiden in kleur- en/of materiaalgebruik		+		K	
7b	Doorsteken 4 en 5 permanent afsluiten			–		+
8b	Mooi en goed materiaal toepassen op de gevels, bestrating en straatmeubilair; blinde muren bekleden		K		+	
8f	Gezamenlijke ondergrondse afvalcontainers		B		+	
9a	Het thema Tattersall en Holdsworth en geschiedenis textielindustrie gebruiken om de buurt te profileren					+
Sociale binding stimuleren						
5a, 8g	Afspraken maken met bewoners over wat wel/niet gewenst is en waarop men elkaar/bezoekers kan aanspreken	+	+		+	+
5c	Een of enkele keren per jaar een activiteit organiseren, zoals een markt, een straatbarbecue of andere events	+				+
5d	Inzetten van bewoners bij het inrichten van nieuw groen	+	+		+	+
9b	Samen met bewoners een creatief proces ingaan voor het imago van Tattersall	+				+
Handhaving						
8h	Lik op stuk beleid voor bewoners die ongewenst gedrag vertonen; mogelijk in combinatie met sancties					+
1	Wijkhuismeester blijven inzetten; spreekuur met huismeester en wijkagent handhaven	+				+

+ = een verbetering; – = een verslechtering; K = kans op verbetering, afhankelijk van de uitvoering; B = bedreiging, verslechtering afhankelijk van uitvoering

4 Samenvatting en conclusie

Op basis van een participatieproces van bewoners van Tattersall en De Woonplaats om de buurt veiliger te maken, is Saxion in september 2011 van start gegaan met een onderzoek met als centrale vraag: 'Welke problematiek speelt er in de buurt Tattersall op het gebied van sociale veiligheid en leefbaarheid en welke fysieke en sociale maatregelen kunnen worden genomen om de sociale veiligheid en leefbaarheid te vergroten?' Het was na de proef met afsluitingen voor Tattersall een goed moment om pas op de plaats te maken en een viertal deelvragen te beantwoorden.

4.1 Op welke plekken en in welke mate vindt er overlast en criminaliteit plaats in de buurt Tattersall?

Deze vraag gaat over objectieve veiligheid. Uit de analyses komt een beeld naar voren dat bij veel compacte, stedelijke gebieden te zien is: sociale overlast is hoger dan in de meeste andere buurten van Enschede. In Tattersall zijn meer dan twee keer zoveel meldingen dan voor De Bothoven in zijn geheel. In Tattersall zijn er 28,4 registraties per 100 inwoners en in De Bothoven als geheel 12,18 registraties per 100 inwoners. Vernieling & zwerfvuil, alcohol- & drugsoverlast en parkeeroverlast vormen de top drie van sociale onveiligheid in Tattersall. De meeste onveiligheid concentreert zich op de hoek van de Julianastraat en de Wilhelminastraat, evenals op de parkeerplaats aan de Wilhelminastraat.

4.2 Hoe beleven bewoners van Tattersall de veiligheid en leefbaarheid van hun buurt?

De kenmerken van de buurt die de bewoners het minst leefbaar ervaren, zijn de parkeerruimte, de groenvoorziening en de verkeersveiligheid. Een kwart van de bewoners geeft aan meer contact te willen met andere bewoners, en een buurthuis zou daar volgens hen bij helpen. De buurtbinding in Tattersall is op veel punten hoog te noemen voor een compact stedelijke buurt: de gemiddelde Tattersaller kent zijn burens (80%), voelt zich thuis in Tattersall (77%), is behoorlijk actief in de buurt en is bereid om zich in te zetten om de buurt te beheren (35%), overlast en criminaliteit te melden (70% versus 86%) en zelfs niet-bewoners aan te spreken op hun ongewenste gedrag (49%). Waar Tattersall minder op scoort is: de gehechtheid aan de buurt, saamhorigheid en de mate waarin men zich thuis voelt bij de mensen in de buurt.

Als we aan bewoners vragen hoe veilig zij zich voelen, dan voelen de meesten zich veilig (44%), maar een grote groep voelt zich niet veilig (24%) en dat heeft gevolgen voor de mate waarin men zich in de buurt thuis voelt. Maar liefst 45% wijst minstens één concrete plek aan waar hij of zij zich onveilig voelt en in totaal 20% vermijdt bepaalde plekken in de buurt vanwege een onveilig gevoel; landelijk is dat gemiddeld 10% voor compact stedelijk gebied. De plekken die men het vaakst aanwijst als onveilig zijn tevens de hotspots in de wijk. De binnencorridors (7%) en de binnenwegen (6%) mijdt men het vaakst.

Gold Service van De Woonplaats

Met Woonplaats Gold Service laat De Woonplaats zien dat zij haar klanten waardeert. Huurders die lid zijn van Gold Service hebben recht op extra voordelen. Van kortingen op producten tot het recht om de woning te kopen. Daarnaast wil De Woonplaats met Gold Service huurders uitdagen en mogelijkheden bieden om veranderingen aan te brengen in hun woon- en leefomgeving, bijvoorbeeld door met buurtbewoners en De Woonplaats te sparen voor zaken als speelvoorzieningen.

Wat zijn de voordelen van Woonplaats Gold Service?

Als lid van Woonplaats Gold Service geniet u van vele voordelen. Wij hebben ze voor u op een rijtje gezet:

- Drie keer per jaar een VVV Cadeaubon ter waarde van € 10,- op de deurmat
- Verdubbeling van het gespaarde bedrag bij buurtprojecten
- Studietoelages
- Woning kopen: Na drie jaar (in bepaalde gevallen) het recht op kopen van uw eigen huurwoning
- Extra keuzemogelijkheden bij renovatie en herstructurering
- Extra keuzemogelijkheden bij materiaal
- De Woonplaats Pas: korting bij de plaatselijke winkelier
- Korting op verzekeringen: 10% extra korting op de Alles in één Polis van Interpolis via de Rabobank
- Gratis of voordelig naar evenementen die door De Woonplaats worden gesponsord of georganiseerd, zoals het Circusfestival in Enschede of de Sinterklaasintocht.

Bron: www.de-woonplaats.nl/huurderinformatie/Gold_service.doc

Afbeelding 27 Voorbeeld van een beloningssysteem voor de inzet van bewoners

4.3 Welke ervaringen hebben de bewoners en omwonenden van Tattersall met de tijdelijke afsluitingen van enkele in- en uitgangen van de buurt?

Het is met de cijfers over subjectieve veiligheid niet verwonderlijk dat bewoners van Tattersall zich in de loop van het voorjaar van 2011 afvroegen of het afsluiten van enkele doorgangen zou kunnen helpen de buurt veiliger te maken. Uit de evaluatie van de wensen en ervaringen met de proefafsluitingen komt echter een gemengd beeld naar voren. De objectieve veiligheid is verbeterd. Hoewel er in de gehele periode van januari 2010 tot en met november 2011 een daling in het aantal politieregistraties is, is er een extra daling in politieregistraties waar te nemen van ongeveer 7% in de periode waarin de vijf doorsteken zijn afgesloten.

De bewoners zijn er daarentegen lang niet van overtuigd dat de afsluitingen hun meer opbrengen dan ze ervoor moeten inleveren. In het algemeen is een meerderheid tegen de afsluitingen. De meeste bewoners zijn tegen afsluiting 2 (70%) en het laagste aantal tegenstanders is tegen afsluiting 5 (54%). De motieven van tegenstanders zijn: slechte toegankelijkheid (circa 50%), geen waargenomen daling van overlast (rond 30%) en een negatieve uitstraling en sfeer door de hekken (circa 13%). Ondanks de bouwhekken is een grote groep bewoners toch voor de afsluitingen en hun argument is dat ze minder overlast en een verhoging van de veiligheid ervaren.

Voor het bepalen of een doorgang open of dicht moet is het goed om de situatie per doorsteek te bekijken. Doorsteek 5 wordt door het kleinste aantal bewoners open gewenst en de grootste tegenstanders van deze afsluiting bevinden zich aan de andere zijde van de buurt. Er is een groep 'anti-afsluiting', die tegen alle afsluitingen zijn, ongeacht de ligging en het eventuele nut van de afsluiting (30%). Op basis van doorsteek-specifieke analyse luidt het advies: doorsteek 4 en 5 gesloten houden en naar een mooie oplossing zoeken om deze af te sluiten; doorsteek 2 in ieder geval weer open; doorsteek 1 en 3 in overleg met de bewoners wel of niet afsluiten. Hoewel deze doorgangen de toegang tot de hotspots beperken, is het niet duidelijk in hoeverre het aantal politieregistraties zou blijven dalen of stijgen als er een doorgang open gaat.

4.4 Welke fysieke en sociale maatregelen zijn geschikt om de ervaren problematiek in Tattersall te verminderen?

Op basis van de uitkomsten op het gebied van veiligheid, veiligheidsgevoelens, leefbaarheid en ruimtelijke analyses, is een pakket van 23 maatregelen geformuleerd dat een aantal criteria voor de gebouwde omgeving beïnvloedt. Deze criteria zijn van belang voor sociaal veilig ontwerpen: zichtbaarheid, eenduidigheid, toegankelijkheid en aantrekkelijkheid. Voor elke maatregel is eveneens aangegeven welk effect te verwachten valt op het veiligheidsgevoel van bewoners, zie tabel 15.

We onderscheiden vier categorieën van maatregelen: 1. herstructureringsmaatregelen, die gericht zijn op verandering van de structuur van de buurt; 2. inrichtingsmaatregelen, die gericht zijn op verandering van de vormgeving van o.a. groen, gevels en meubilair; 3. maatregeling om sociale binding te vergroten, om het informele toezicht te vergroten. De

meeste maatregelen vallen in de categorie inrichtingsmaatregelen met relatief kleine aanpassingen in de gebouwde omgeving. De ratio van het aantal te verwachten positieve effecten is gemiddeld 2: 22 positieve effecten van 11 maatregelen. Puur op basis van het aantal positieve effecten – geen rekening houdend met de omvang van de positieve effecten – is de impact van de herstructureringsmaatregelen even groot: 12 positieve effecten van 6 maatregelen. De maatregelen die direct de sociale binding moeten beïnvloeden – dus niet via de gebouwde omgeving – hebben een gunstiger ratio, namelijk 3,0 (12 positieve effecten van 4 maatregelen).

Herstructureringsmaatregelen zijn het meest ingrijpend en gaan gepaard met de hoogste kosten. Samen met de inrichtingsmaatregelen zijn ze wel het meest duurzaam. Sociale maatregelen vergen opnieuw impulsen, naarmate de samenstelling van de bevolking verandert. Handhaving vormt een continue kostenpost die voor de toekomst nooit helemaal zeker kan worden gesteld.

Hoewel het lastig is de precieze beïnvloedingsmechanismen van cohesie, veiligheid en leefbaarheid te duiden wordt in de geraadpleegde literatuur steeds bevestigd dat het goed is om maatregelen gericht op fysieke veranderingen samen te laten gaan met maatregelen op het gebied van cohesie. De geformuleerde maatregelen vormen realistische mogelijkheden, omdat een aanzienlijke groep Tattersall-bewoners bereid is om bij te dragen aan het onderhoud van de buurt. Dat is een kracht van deze buurt. Wellicht kan De Woonplaats in een beloningssysteem haar waardering vervolgens tot uitdrukking brengen aan de bewoners die dat ook daadwerkelijk doen. Het systeem van de *Gold Service* dat De Woonplaats hanteert is daarvoor zeer geschikt (zie afbeelding 27).

De bereidheid van Tattersall-bewoners om zich in te zetten voor de buurt komt ook goed van pas, in verband met de mogelijkheden die er zijn om de leefbaarheid van wijken te verhogen op initiatief van bewoners. Voor de jaren 2009 en 2010 is de Bothoven als wijk namelijk aangewezen als Buurt in Actie-wijk (BiA) om de fysieke basiskwaliteit en de sociale stijging in deze wijk te bevorderen (Gemeenterekening 2010). Door BiA krijgen ook Tattersall-bewoners de mogelijkheid om invloed uit te oefenen op de leefbaarheid in hun wijk of straat (Jaarplan Centrum 2009). Het gaat om een aanzienlijk bedrag van twee keer € 60.000 (WWI-gelden 2011 en 2012) en de wijkraad De Bothoven roept de bewoners op om zelf initiatieven te nemen en voorstellen in te dienen, om deze financiële impuls te benutten.

Bronnenlijst

Literatuur

Blokland, T.V. (2005a). *Goeie buren houden zich op d'r eigen: Sociale relaties in de grote stad*, Den Haag: dr. Gradus Hendriks Stichting.

Blokland, T.V. (2009). *Oog voor elkaar; Veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*, OTB Institute for housing & TU Delft, AUP Amsterdam

Bolt, G. en I. Torrance (2005). *Stedelijke herstructurering en sociale cohesie*, Utrecht: Nethur.

Elffers, H. en De Jong, W. (2004). "Nee, ik voel me nooit onveilig". Determinanten van sociale onveiligheidsgevoelens. Werkdocument 5. Den Haag, RMO en Leiden, NSCR.

Dautzenberg, M. (2009). *Thuisvoelen in de buurt; Een kwalitatieve verkenning naar de beleving van sociale samenhang in de wijk*, DSP, Amsterdam.

Gemeente Enschede (2008). *Wijkscans Stadsdeel centrum; Rapportage leefbaarheid en veiligheid ten behoeve van Wijkveiligheid Enschede (WENS)*, Enschede: I&O Reserach.

Gemeente Enschede (2010). *Jaarplan Centrum 2009*, in opdracht van stadsdeel Centrum, Enschede.

Gemeente Enschede (2010). *Gemeenterekening, jaarverslag en jaarrekening*, Enschede.

Gesthuizen, M. & V. Veldheer (red.) (2008). *Sociale samenhang in de wijk*, Den Haag: SCP.

Hart, J. (red.), F. Knol, C. van Maas-de Waal (2002). *Zekere banden, Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*, SCP, Den Haag.

Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.

Keizer, K., Lindenberg, S., & Steg, L. (2008). The spreading of disorder. *Science*, 322 (5908), 1681.

Knol, F. (2005). *Wijkkwaliteiten; De kwaliteit van de fysieke woonomgeving 1994–2002*, Werkdocument 112, Den Haag: SCP.

Luten, I., Lopez, M., Woldendorp, T., & van Zwam, C. (2008). *Handboek Veilig Ontwerp en Beheer*. Bussum: Uitgeverij THOTH.

Maas-de Waal, C. en K. Wittebrood (2002). Sociale cohesie, fysieke buurtkenmerken en onveiligheid in de grote steden. In J. de Hart e.a. (red.) *Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: SCP.

Nes, A. van en M. Lopez (2010). Ruimtelijke ordening als wapen tegen onveiligheid, In: *Rooilijn*, jg.43, nr.2.

Nes, A. van en M. Lopez (2007b). Space and crime in Dutch built environments; macro and micro scale spatial conditions for residential burglaries and thefts from cars, In: Kubat, A.S., Ö. Ertekin, Y.I. Güney, E. Eyüboğlu (eds.), *Proceedings*, 6th International Space Syntax Symposium, Istanbul Technical University, pp. 26.1–26.14.

Newman, O. (1972). *Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design*. New York: Macmillan.

Noije, L. van en K. Wittebrood (2009). *Overlast en verloedering ontsleuteld; Veronderstelde en werkelijke effecten van het Actieplan overlast en verloedering*, Den Haag: SCP.

RMO (2005). *Niet langer met de ruggen tegen elkaar; Een advies over verbinden*, advies 37, Den Haag.

Smeets, M.E., H. Moors, K. van 't Hof, E. van den Reek Vermeulen (2010). *Omgaan met de perceptie van overlast en verloedering; Een beknopt advies voor de bestuurspraktijk*, IVA Tilburg.

Vreke, J. I. E.Salverda en F. Langers (2010). *Niet bij rood alleen: Buurtgroen en sociale cohesie*, rapport 2070, Wageningen: Alterra UR.

Welsh, B.C. en A. Hoshi (2002). Communities and crime prevention. In L.W. Sherman, D.P. Farrington, B.C. Welsh en D.L. MacKenzie (red.), *Evidence-based crime prevention* (p.165–197). Londen/New York: Routledge.

Wilson, J.Q. and G.L. Kelling (1982). Broken windows: The police and neighborhood safety, In: *The Atlantic*, maart 1982, pp. 29–38

Wittebrood, K. en T. van Dijk (2007). *Aandacht voor de wijk. Effecten van herstructurering op de leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: SCP.

Wortley, R. & L. Mazerolle (eds. 2008). *Environmental Criminology and Crime Analysis*, New York: Routledge.

WRR (2005). *Vertrouwen in de buurt*, r72, Den Haag / Amsterdam: UPA.

Overige bronnen

SVOB databank, *Veilig Ontwerp en Beheer*. www.veilig-ontwerp-beheer.nl [geraadpleegd op (2012, januari)]

De Woonplaats (2010), *Sociale Monitor*, I&O Research, Enschede.

De Woonplaats (2010), *Jaarverslag De Woonplaats 2010*, Enschede.

Twentsche Courant Tubantia, *Overlast in Tattersall neemt weer toe*, 1 juni 2010;

Twentsche Courant Tubantia, *Actie tegen overlast zwervers en junks in Tattersall*, 30 juni 2009;

Gemeente Enschede (2011). Jaarplan Stadsdeel Centrum 2011.

De Woonplaats (2011). *Enquête Tattersall op Stoom*, intern document.

www.buurtmonitor.enschede.nl [geraadpleegd op 21 oktober 2011]

www.enschede.nl/webs/stadsdeelcentrum/00001/00003/avondschouw_tattersal_2xls.xls/
[geraadpleegd op 14 oktober 2011]

www.buurtinactie.nl [geraadpleegd op 14 oktober 2011]

http://ijijmaaktdebuurt.enschede.nl/bestanden/Bedragen_wijkbudgetten_2011_2012_Astrid_2.pdf/
[geraadpleegd op 14 oktober 2011]

www.Spoorzone.enschede.nl [[geraadpleegd op 21 oktober 2011]]

De Woonplaats (2010). *De sleutel tot succes!*, bewonersvoorlichting Boswinkel-Oost.

www.debothoven.nl [geraadpleegd op 12 februari 2011]

Bijlagen

Bijlage B Vragenlijst Enschede

Bijlage C Items middag- en avondschouw, 28-11-2011

Format ZETA richtlijnen Schouw 28 november 2011 Checklist schouw- en observatie ('s middags)							
Vragen	Patronen						
Zichtbaarheid							
1. Is er verlichting aanwezig?							
2. Is er voldoende verlichting?							
3. Zijn er kapotte lampen?							
4. Kan men het gehele patroon overzien?							
5. Zijn er plekken waar mensen zich kunnen verbergen/ verstoppfen?							
6. Kunnen mensen elkaar goed in de gaten gehouden, wanneer ze zich door/in het patroon begeven?							
7. Kan het patroon voldoende overzien worden in het kader van bewaakbaarheid?							
7a. Aantal ramen met uitzicht op het patroon							
7b. Aantal voordeuren die uitkomen op het patroon							
Eenduidigheid							
8. Zijn de grenzen tussen publiek- en private ruimte duidelijk aangegeven?							
8a. Hoeveel voortuinen zijn er aanwezig?							
8b. Zijn er hekjes, heggen of muurtjes om het privegebied af te bakenen?							
9. Is er een duidelijke scheiding tussen voetpad en weg?							
10. Is er sprake van natuurlijke territorialiteit (eigenaar is duidelijk actief en alert met het pand)?							
11. Kunnen mensen zich zonder problemen op privéterrein begeven?							
12. Wordt ongewenst gebruik van de ruimte aangemoedigd bijv. door de uitstraling en sfeer?							
13. Is er sprake van zonering?							
Toegankelijkheid							
14. Is er duidelijk aangegeven wat de maximum snelheid in de wijk is?							
15. Is het patroon goed toegankelijk voor voetgangers?							
16. Is het patroon goed toegankelijk voor personen vervoer?							
17. Is het patroon goed toegankelijk voor hulpdiensten?							
18. Bevat het patroon (genoeg) vluchtwegen voor bewoner(s)/ dader(s)?							
19. Zijn er verschillende verkeerssoorten in het patroon aanwezig?							
Aantrekkelijkheid							
20. Bevat het patroon voldoende groen?							
21. Is het groen goed onderhouden?							
22. Is het patroon goed onderhouden?							
23. Is er sprake van vandalisme, zoals graffiti?							
24. Is er mogelijkheid tot gevelbekleding?							
25. Straalt het patroon een positief imago uit?							